

A magyar szlengszótárakról*

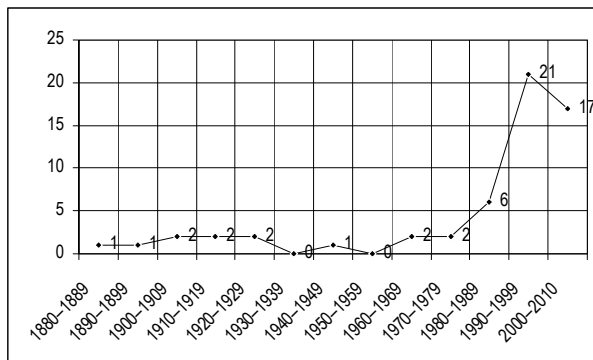
1. Szlengszótárak és szlengkutatás

Egy-egy nyelv szlengkutatásának állapotát a legegyszerűbben (és leggyakrabban) szlengszótárainak számán keresztül szokták lemérni: azoknak a nyelveknek (például a franciának, az angolnak vagy újabban az oroszoknak) a szlengkutatása számít gazdagnak, jelentős eredményeket értek el, amelyek szlengjéről sok szótár készült. A szlengszótárak ilyen szempontú kiemelése ugyan meglehetősen leegyszerűsíti az egyébként nyilvánvalóan összetettebb képet, végeredményül azonban mégis olyan mutatónak tekinthetjük, ami segíthet rávilágítani a szlengkutatás számos érzékeny pontjára, azaz képes megmutatni az adott szlengkutatás legfontosabb minőségi jegyeit. A szlengszótárak száma, kidolgozottsága, elméleti letisztultságuk, a bennük foglalt nyelvi anyag és a feltárt szlengtípusok mennyisége, mind-mind olyan kérdéseket vetnek föl, amelyek a szlengkutatás elméletével szorosan összefüggenek, s mint ilyenek természetesen a szleng vizsgálo tudományosság leglényegibb ügyeként értelmezhetők.

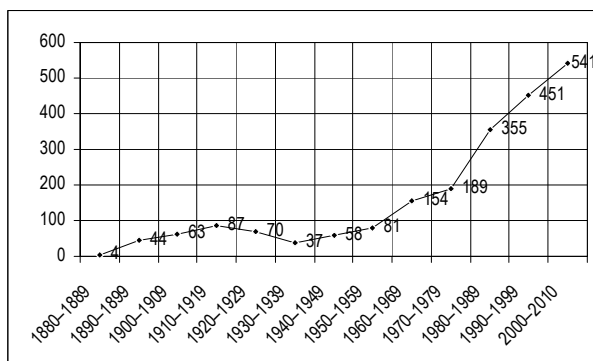
Nincs ez másképp Magyarországon sem, ahol a magyar szlengszótárak számának alakulása kiválóan példázza a magyar szlengkutatás nyelvészetben belüli térhódításának megindulását. Hazánkban a modern értelemben vett szlengkutatásról 1980 óta beszélhetünk (vö. Kis 1997: 256), a szlengkutatás valódi fellendülése pedig csak az 1990-es évekre következett be. Jól mutatja ezt, hogy Magyarországon csak a rendszerváltást követő egyetlen évtizedben több szlengszótár jelent meg, mint 1990 előtt összesen.

Annak bemutatása, hogy a szleng kutatottsága korrelál a szlengszótárak számával, viszonylag egyszerű. Amennyiben grafikonra vetítjük a szlengszótárakat, és melléhelyezzük a szlenggel foglalkozó írások (legyenek ezek egyszerű hírlapi cikkek vagy terjedelmesebb könyvek) ugyanilyen módon rendezett adatait, akkor jól láthatjuk, hogy a két grafikon görbéje legnagyobb részben egyezéseket mutat. Az 1. és a 2. ábrán (ld. a következő oldalon) a nyomtatásban megjelent magyar szlengszótárak és *A magyar szlengkutatás bibliográfiája*-ba (Kis 2011) felvett, ismert megjelenési évű művek évtizedek szerinti eloszlásán figyelhetjük meg a szlenggel való foglalkozásnak és a szlengszótárak készítésének párhuzamos alakulását.

* Írásom két korábbi tanulmányom (Kis 1995 és 2008b) felhasználásával készült.

1. ábra: A nyomtatásban megjelent magyar szlengszótárak száma 1880 és 2010 között

2. ábra: A szlengről szóló művek száma 1880 és 2010 között (A magyar szlengkutatás bibliográfiája alapján)

A fenti ábrákból kirajzolódó, mintegy a szlengvizsgálat elméleti és a gyakorlati területeinek együttjárását alátámasztó kép azonban jelentős mértékben csalóka. Amennyiben a magyar szlengszótárak számát nem az összes, a szlengről bármilyen módon, akárcsak érintőlegesen is szóló íráséval vetjük össze, hanem csak azokkal a könyvekével, amelyek a szleng elméletével foglalkoznak, akkor az derül ki, hogy a mennyiség szerinti mérleg a szótárak javára billen, hiszen míg a szleng elméletével a *Szlengkutatás* sorozaton és a SZABÓ DÁVID által szerkesztett idegen nyelvű konferenciaköteten (2006) kívül más fórumokon rendszeresen alig foglalkoztak a magyar szakirodalomban, addig az önálló kötetként hozzáférhető szlengszótárak száma 2011 végére elérte az ötvenhetet.

Ebből az egyszerű számadatból azonban nemcsak az látszik egyértelműen, hogy a modern magyar szlengkutatást főként a szótárak kiadása jellemzi, hanem az is, hogy a szlengkutatás elméleti kérdései továbbra is háttérben maradnak. Ennek viszont rendkívül súlyos következményei lehetnek a szlengkutatás (és a nyelvészet) egészére épp úgy, mint maguknak a szlengszótáraknak a minőségére nézve. Ez még akkor is így van, ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy a szleng-

szótárak számának növekedésével együtt járt a szótárak jellegének megváltozása is. Az 1980-as években és az ezt megelőzően született szlengszótárak még sokban eltértek a következő két évtizedben őket követő utódaik többségétől, lévén ezek szűk körben forgalmazott szakmai kiadványok, amelyek vagy a bűnüldözés számára készített belső terjesztésű munkák (BOROSS–SZÜTS 1987), vagy eldugott nyelvészeti adattárak voltak (GÉMES 1982, CSÁNYINÉ 1987, KÖVESDI–SZILÁGYI 1988). Majd csak az 1980-as évek legvégén lát(hat)ott napvilágot az első nagyközönségnek szánt, modern szlengszótár, ANDRÁS T. LÁSZLÓ és KÖVECSÉS ZOLTÁN *Magyar–angol szlengszótár-a* (1989).

Természetesen ANDRÁS–KÖVECSÉS könyve után is jelentek meg kis példányszámú, szűkebb szakmai körnek szánt szlengszótárak¹, ám az 1990 óta tartó időszakot már inkább az jellemzi, hogy a különböző munkák igyekeztek az olvasók, érdeklődők szélesebb rétegeihez is eljutni.

A szótárak számának ez az örvendetes fellendülése — az elméletnek a gyakorlat mögötti lemaradása ellenére — látszólag azt sugallja, hogy a magyar nyelvtudománynak a szlenghez való korántsem felhőtlen viszonya (vö. KIS 1997: 237–239) teljességgel megváltozott. Valójában azonban — annak ellenére, hogy napjainkra jelentős mennyiségű szlenggel kapcsolatos vagy szlenghez kapcsolható ismeret halmozódott fel, illetve hogy szleng témájú értekezéssel ma már nagyobb nehézség nélkül lehet tudományos fokozatot szerezni — a magyar nyelvészetben még mindig élni látszik az a nyíltan ki nem mondott² elítélő vélemény, amit magam úgy foglaltam össze, hogy „A szleng: nyelvi deviancia, a szlengkutatás: nyelvészeti deviancia” (KIS 1997: 237).

Mindezek ellenére a szleng és a szlengkutatás iránti érdeklődés eljutott arra a szintre, amely már elérte a magyar nyelvtudomány ingerküszöbét. Bizonytalán nem véletlen, hogy 2005. novemberében megrendezték Magyarországon az első szlengkongresszust³, majd 2010-ben a XX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszuson helyet kapott a *Köznyelv és szleng a lexikográfiában* című kerekasztal-beszélgetés.⁴ A sor a 17. Élőnyelvi Konferencia *Szleng és szociolingvisztika* műhelyével folytatódik 2012-ben. (Mindhárom eseményt SZABÓ DÁVID az ELTE francia tanszékének oktatója, kötetünk egyik szerzője-szerkesztője szervezte, szervezi.)

¹ TÓTH 1990, KIS 1991, FÜLÖP 1991, THOMANN–TÓTH 1994, SZABÓ E. 2008, KIS 2008a; ezek egy része később a nagyközönség számára is hozzáférhetővé vált: BOROSS–SZÜTS 1990, KIS 1992.

² A tudáspolitikai nem nyilvános fórumain már sokkal inkább előfordul, hogy a szleng kutatása (ennek mérhető, látható eredményessége ellenére, sőt talán éppen emiatt) hátrányt jelent a kutatóra nézve, és azt róják fel hibaként neki, hogy témája „népszerű”, azaz tudományosan komolytalan.

³ «L’argot: un universel du langage?» (*Colloque international d’argotologie*) / “Slang: a linguistic universal?” (*International Slang Conference*): <http://mnytud.arts.unideb.hu/szleng/egyeb/szlkonf.doc>. A konferencia anyaga kötetben is megjelent: SZABÓ D. 2006.

⁴ Vö. <http://www.manyexx.unideb.hu/?q=node/17#aug26>.

Úgy látszik tehát, hogy a magyar szlengkutatás minden nehézség ellenére — ha kisebb-nagyobb megtorpanásokkal és a remélnél lassabban is, de — fejlődik. Épp ezért nem lesz talán haszontalan, ha az alábbiakban megpróbálom számba venni, hogy hová is sikerült eljutnunk a szlenggel kapcsolatosan legtöbbször érdeklő és leginkább szem előtt levő szótárírás területén. Tanulmányomban két nagyobb, szorosan összekapcsolódó lexikográfiai témakört szeretnék érinteni: egyrészt szólok néhány elméleti és gyakorlati kérdésről, amelyek közvetlenül befolyásolják a szlengszótárak elkészítését, másrészt a lehetőségekhez mérten igyekszem bemutatni a magyar szlengszótárakat, áttekintve ezek főbb típusait és sajátosságait.

2. A magyar szlengszótárak állománya

Mielőtt a témák kifejtésébe kezdenék, ki kell térnem arra, hogy mely munkákat sorolom a magyar szlengszótárak közé. Korántsem egyértelmű ugyanis, hogy hol húzzuk meg a határt a magyar és a nem magyar, a szleng és a nem szleng⁵, illetve a szótár és a nem szótár között.

2.1. Szótár vagy szójegyzék?

A három kérdés közül a szótáraknak a „nem szótárak”-tól való elválasztása tűnik a legegyszerűbbnek, még ha tudjuk is, hogy lexikográfiai szempontból nincs éles határ a szótárak és a szójegyzékek között. A magyar nyelvtörténeti szakirodalom szerint a szójegyzékek (nomenclatura) olyan munkák, amelyek a szavakat (általában főneveket) a könnyebb tanulhatóság kedvéért fogalomkörök szerint csoportosítják; tőlük a szótárak (vocabularium) elsősorban abban különböznek, hogy ez utóbbiak a szavakat ábécérendben közlik (vö. BÁRCZI–BENKŐ–BERRÁR 1967: 52–53).

Napjaink szójegyzékei és szótárai azonban többnyire már nem így szerveződnek, és elsősorban nem oktatási céllal jönnek létre, ezért a legcélszerűbb talán a s z ó t á r a k a t egyszerűen olyan ö n á l l ó k ö n y v k é n t felfognunk, amelyekben valamilyen logikus (többnyire ábécérendes) elrendezésben találunk információkat (szófaj, használati sajátosságok, jelentés stb.) a feldolgozott szavakról, kifejezésekről, míg s z ó j e g y z é k e k n e k a n e m ö n á l l ó k ö t e t k é n t készült, többnyire kisebb terjedelmű, kevesebb tájékoztatást nyújtó műveket tekintjük. Mivel a két típust nem tudjuk élesen elkülöníteni, hiszen egyes önállóan napvilágot látott szótárak kisebb terjedelműek lehetnek, mint némely folyóiratban vagy könyvfejezetként megjelent szójegyzék⁶ (amelyek egyébként általában szintén betűrendben sorolják fel adataikat, mint ahogy

⁵ A „szleng/nem szleng” kérdésre tanulmányom későbbi részében, „A szlengszótárak tárgyának meghatározása” fejezetben fogok kitérni (ld. a 14. laptól).

⁶ Arra is akad példa, hogy egy szótár először egy folyóiratban jelent meg folytatásokban, majd ezt követően önálló kötetként (DOBOS 1898a és 1898b).

vannak nem ábécérendet követő szótárak is), itt következő lexikográfiai áttekin-
tésemben célszerűnek találtam SÁGI eljárását követve (vö. 1922: 1) a szótárak
mellett a fontosabb nem önállóan megjelent műveket is figyelembe venni (még
ha ezeket természetesen nem is sorolhatjuk a szótárak közé). Jól tudom, hogy a
„fontosabb” minősítés meglehetősen szubjektív, ám ha az összes szójegyzéket
vizsgálni kívánám, az szétfeszítené dolgozatom ésszerű kereteit, ezért megelé-
gsem azzal, hogy csak a keletkezési idejük, illetve a bennük bemutatott szleng-
típus miatt érdekes és/vagy „szótárnyi” mennyiségű adatot tartalmazó, n y o m -
t a t o t t szójegyzékeket említem meg tanulmányomban.

Vizsgálatom középpontjában természetesen az önálló kötetként, nyomtatás-
ban megjelent ö t v e n h é t magyar szlengszótár áll (ezeket a műveket a köny-
nyebb kereshetőség végett az irodalomjegyzékben *-gal jelöltem meg). Ez a
szám — mivel egyes szótárak nemegyszer eltérő címmel vagy éppen jelentősen
bővített tartalommal jelentek meg újból⁷ — tartalmazza az egyes művek újabb
kiadásait is, ellenben nem számoltam közéjük a különnyomatokat⁸, valamint az
elkészült, megjelenésre szánt, de végül kiadásra nem került, kéziratban maradt
munkákat sem. Ez utóbbiak kivétel nélkül ZOLNAY VILMOSnak és GEDÉNYI MI-
HÁLYnak a fattyúnyelvi nagyszótár munkálatai során készült alkotásai, amelyek-
nek egyike sem jutott el a kiadásig, ám ezeket ennek ellenére befejezett, kész
munkáknak kell tekintenünk, hiszen készítőik fennmaradt formájukban próbál-
ták meg őket kiadatni, amiről több könyvkiadóval is folytattak sikertelen tárgya-
lásokat. Ezeket a műveket azonban csak a megjelent szótárak számának megál-
lapításakor nem vettem figyelembe, egyébként viszont felhasználtam őket ta-
nulmányom mennyiségi mutatóinak megállapításában is, melyekben épp ezért
nem 57, hanem 61 szótárral számoltam. (Az irodalomjegyzékben ezt a négy faty-
únyelvi szótárt † jelöli.)

A vizsgált szótárak és szójegyzékek körének viszonylagosan tágra szabása el-
lenére kimaradt vizsgálatomból sok egyéb esetlegesen szóba jöhető munka. Nem
fogok kitérni mostani tanulmányomban a kéziratot szójegyzékekre, és nem dol-
goztam fel a csak az interneten hozzáférhető kisebb-nagyobb műveket sem, ame-
lyekkel az 1990-es évek közepe óta növekvő számban találkozhatunk, és ame-
lyek között egyébként a szlengkutatóban kiválóan használható források is akad-
nak.⁹ Minden értékük ellenére azért hagytam figyelmen kívül ezeket az elektro-

⁷ Vö. ANDRÁS T.–KÖVECSES 1989 és 1994, ANDRÁS T.–KÖVECSES 1991 és 1995, BOROSS–SZÜTS
1987 és 1990, KIS 1991, 1992 és 2008a, KÖVECSES 1998 és 2009, RÓNÁKY 1995, 1997 és 1999.

⁸ Vö. LÉNÁRT 1914, MATIJEVICS 1972b. Ezekkel ellentétben szótárként számoltam PAPP mű-
egyetemi („műhalnyelvi”) szótárával (PAPP 1944b), ami a *Vicinális Dugóhúzó*-ban „megjelent ta-
nulmány kissebbített (!) hasonmás kiadása” (vö. PAPP 1944a).

⁹ Az internetes források között van értelmező szótári jellegű, a nyomtatott munkákra emlékez-
tető szójegyzék, mint például POLGÁR TAMÁSnak a katonaságról írott beszámolójához csatolt ösz-
szeállítása (*A katonai szleng*: <http://tomcat.demoscene.hu/armyreport/szleng.htm>) vagy PÉLI ZOL-

nikus publikációkat, mert egyelőre nincs közöttük egyetlen olyan online szlengszótár sem, amelynek megbízhatóságát bármi is (például egy elismert kiadó vagy szerkesztő személye, világosan megfogalmazott elvek stb.) garantálná. Jellemző példa, hogy a legnépszerűbb internetes szlengoldal, a már újabb bejegyzésekkel nem bővülő *Szlenblog*. *Ha érted, hogy mondom* (régebbi alcímén: *A magyar nyelv alulnézetből*; <http://szleng.blog.hu>) esetében még azt sem lehet tudni, hogy a magát NYELVÉSZ JÓZSI álnéven nevező szerző egyáltalán kinek vagy minek a szlengjét mutatja be, létező vagy általa kitalált szlenget olvashatunk fiktív szövegeiben (vö. OSZLÁNSZKI 2010). Az internetes források többsége esetében az is indokolja figyelmen kívül hagyásukat — még akkor is, ha egyébként jól azonosítható és hiteles anyagot találunk bennük —, hogy ezek a művek szótártani szempontból meglehetősen kiforratlanok, megbízhatatlanok.

2.2. Magyar vagy nem magyar szlengszótár?

A vizsgálandó művek kiválasztásában kérdésként vetődik fel a szótáraknak a nem szótár jellegű művektől való elválasztásán túl az is, hogy hol húzzuk meg a határt a magyar és a nem magyar szlengszótárak között. Mennyiben tekinthető például magyar szlengszótárnak az a szótár, amelyik a címszavaiban az angol vagy a német szleng szavait tartalmazza, ezek magyar értelmezésében viszont csak köznyelven megadott jelentésekkel találkozhatunk, magyar szlengmegfelelőkkel nem? Ez a kérdés vetődik fel GERENCSEN *Angol szleng szótár-a* (2004) vagy BALOGH *Orosz bűnözői zsargon szótár-a* (1997) esetében is, amelyekben nem vagy alig (ld. még Szleng szótár 1998) találunk magyar szlengkvivalenst.¹⁰

Ez a bizonytalanság nem új keletű, már az első önálló könyvként megjelent magyarországi szlengszótárra is érvényes (THIELE 1882), hiszen a NAGY PÁL által németből magyarra fordított mű címszavai — amennyire ezt ma megítélhetjük — valószínűleg mind a német tolvajnyelv kifejezései, és ezeket látta el magyar értelmezéssel a fordító.¹¹

TÁN GÁBOR *Sorkatona-szótár-a* (<http://www.konyv-e.hu/pdf/Sorkatona2.pdf>), de találunk különböző jellegzetesen internetes műfajú, interaktív szlengforrásokat is: fórumokat (ilyen a *SZLENG*, *SZLENG*, *SZLENG* topik az *Index.hu* Magyarulez fórumán: <http://forum.index.hu/Article/showArticle?t=9048955&la=82310298>), blogokat (pl. *Börtönszleng*: <http://bortonszleng.blog.hu>), vagy éppen online szlengszótárakat (*Hogy mondom*: <http://www.hogymondom.hu>, *Népszótár*: <http://nepszotar.com>, *The Alternative Hungarian Dictionary*: <http://www.alternative-dictionaries.net/dictionary/Hungarian>). Néhány további internetes szójegyzék adatai megtalálhatók a *Magyar szleng. (Tanulmányok, szótárak, könyvek a magyar szleng témaköréből)* c. gyűjteményben: <http://mnytud.arts.unideb.hu/szleng>.

¹⁰ Ellenkező esetben (amikor a magyar szleng szavait angolul, németül vagy franciául magyarázzák) ez a probléma fel sem vetődik, hiszen ezeket a műveket (vö. DAHN 1999, MAGYAR 2003, SZABÓ D. 2004, WHITE 1960) szlenganyaguk miatt egyértelműen magyar szlengszótárnak tekintjük.

¹¹ Nem kizárt azonban — mint ezt BERKES KÁLMÁN (1888) pár évvel későbbi gyűjteménye mutatja —, hogy THIELE szótárának (1882) kifejezései közül egyik-másik használatos volt a hazai bűnözők magyar nyelvű beszédében is. NAGY PÁLnak, a könyv fordítójának szándéka szerint a szótár a nemzetközi tolvajnyelv szavait sorolja fel, mivel a Magyarországon működő német, orosz,

Ezeknek a szótáraknak magyar szlengszótárként való számontartása nyilvánvalóan némiképp problematikus, sőt talán önkényes is részemről. Hogy ezt a néhány művet mégis felvettem a magyar szlengszótárak listájára, azt a magyar szótárirodalom gyakorlata indokolja, mely szerint — MAGAY TAMÁS megfogalmazásában — a „magyar szótárak” kifejezésben a „*magyar* szó azt jelenti, hogy *magyar vonatkozású*, azaz vagy a szerzője, vagy a nyelve, vagy valamelyik nyelve a szótárnak magyar” (MAGAY 2004: 15).

2.3. A magyar szlengszótárak jellege

A napjainkig megjelent szlengszótárak rendkívül heterogén képet mutatnak. Az utóbbi két évtized meglepően nagy mennyiségű, bár legalább ugyanennyire vegyes színvonalú szlengszótárai azt mutatják, hogy meglehetősen eltérőek a szlenggel való foglalkozás okai: a nyelvi érdekességek bemutatásától az üzleti szándékon keresztül a tudományos feldolgozásig sok mindenre lehet példát mutatni. A skála két végpontját — közöttük rendkívül széles átmeneti sávval — a szlengkutatói szempontból nézve is alapos, tudományos célú nyelvészeti szótárak és a pénzvadász könyvkiadók sikerhajhász, alig néhány új adatot tartalmazó, de még ezt is minden szempontból igénytelenül közreadó fércművei alkotják.

Ha csak az utóbbi években megjelent munkákat vesszük szemügyre, akkor is látjuk, hogy újabb szlengszótáraink között akad az iskolai dolgozatok színvonalát sem elérő, alapítványi börtönkiadvány, ami egy hét évet börtönben töltött elítélt ötoldalas, 178 adatot (és jó pár helyesírási hibát is) tartalmazó szójegyzéke (FARKAS 2004), és találunk sokéves munkával elkészült, igen alapos és terjedelmes, sok (tíz)ezer adatot feldolgozó, igazán értékes munkákat is (DAHNS 1999, FENYVESI 2001). Modern szlengszótáraink összeállítói között vannak diákok (MAGYAR 2003) vagy a diákoktól bő harmincezer kifejezést összegyűjtő nyelvészek (HOFFMANN 1996) éppúgy, mint amatőr gyűjtők (TIMÁR–FAZAKAS 2003) vagy az amatőr gyűjtők munkáiból mazsolázzató nyelvművelők (SZÜTS 2008, KARDOS–SZÜTS 1995). (Külön érdekesség, hogy az ez utóbbi kötet „alapanyagául” szolgáló *Hogyan beszél ma az ifjúság?* pályázat nyertese három kiadásban is megjelentette győztes munkáját: RÓNAKY 1995, 1997, 1999.) Van szlengszótárunk, amelyik a magyar szlengkutatók elfeledett munkásainak állít emléket 50–100 évvel korábban használt kifejezéseket közreadva (ZOLNAY–GEDÉNYI 1996,

lengyel, főleg pedig ezen nemzetiségű zsidó tolvajokat tartotta a legveszélyesebbeknek (THIELE 1882: 3), de a legszükségesebb Ausztriában és Magyarországon használt tolvaj (Jenisch) szavakat is felvette (uo. 5). Ez a szándék önmagában még nem bizonyítaná, hogy a szótár egynemely címszava a magyar tolvajnyelvben is használatos lett volna (hiszen NAGY körülhatárolása a magyarországi német tolvajnyelvre is érvényes), azonban a szótár egy-egy magyarázatában magyar toldalékkal ellátva is előfordul némelyik szó: például a *makkener* ’álkölcsös tolvaj’ szócikkében ezt olvashatjuk: „addig az utcán egy vagy több társ felügyel (S c h m i e r e n áll)” (THIELE 1882: 47). Az efféle előfordulások legalábbis megerősítik ezt a gyanúkat, hogy a német argó egyes a szótárba felvett, bár külön nem jelzett szavai ez idő tájt már átkerültek a magyar tolvajnyelvbe.

vö. még FAZAKAS 1991), és olyan is készült, amelynek anyaga egy internetes fórumon gyűlt össze napról napra a fórumot meglátogatóknak köszönhetően (ÚJ 1997). Külön színt alkot a palettán a kétnyelvű szlengszótárak önmagában is heterogén (minőségű) csoportja FENYVESI (2001) és ANDRÁS–KÖVECSESI (1989) munkájától a Laude Kiadó kis füzetéig (Szleng szótár 1998; vö. még ANDRÁS–KÖVECSESI 1991, TAKÁCS 2002, PÁTROVICS 2004, GERENCSEN 2004, KÖVECSESI 2006a, 2006b).

Ezt a minőségileg is erősen változatos képet látva indokoltnak tartom, hogy rávilágítsunk néhány olyan kérdésre, amelyek tisztázatlansága buktatóként jelentkezhet vagy jelentkezhethet a szlengszótárak elkészítése során.

3. A szlengszótárkészítés néhány kérdése

3.1. A szlengszótárak tárgyának meghatározása

A szlengszótárkészítés első lépése a kutatás tárgyának meghatározása és a szótárba felveendő anyag elhatárolása a (vizsgált) szlengbe nem tartozó, egyéb nyelvváltozatokétól. Először is a szleng és a nem szleng (köznyelv, nyelvjárás, hétköznapi beszélt nyelv, gyermeknyelv, szaknyelvek, kollokvializmusok, vulgarizmusok stb.) közötti határvonalat kell a kutatónak meghúznia.

Ez a feladat csak látszólag könnyű, a gyakorlatban azonban rengeteg buktatót rejteget. A probléma súlyát jelzi, hogy értelmező kéziszótárunk új kiadása (ÉKsz.²) például nem merete használni a *szleng* minősítést. Ahogy PUSZTAI FERENC írja: „Szinte kerülgatjük ezt a műszót”, „a szlenggel megjelölhető nyelvi tényeket hajlamosak vagyunk a *biz*(almas), ritkábban a *tréfl*(ás) minősítés áruhájába öltöztetni; ha nem akarjuk argósítani, durvának, vulgárisnak vagy egyértelműen pejoratívnak minősíteni, illetőleg foglalkozást érzékeltető megnevezéssel jellegteleníteni őket. Azt hiszem zavarunkban, jobb híján.” (1994: 419, 420).

Nem véletlen, hogy újabb szótáraink kapcsán rendre felvetődik az a kérdés, hogy vajon teljes egészében szleng-e az adott műbe beválogatott nyelvi anyag. KÖVECSESI ZOLTÁN gyűjteménye (KÖVECSESI 1998) kapcsán KISS ESZTER így ír erről a problémáról: „Meglepő továbbá a *gyermeknyelv* bizonyos szavainak, illetve a magyar nyelvben annyira gyakori *-i* végű becéző szavaknak a szlengbe való besorolása. Mi több: föllelhetetlen a válogatás koncepciója is! Mert ha szleng az *ágyikó*, akkor miért nem az a *házikó*, a *ládikó* vagy a *lábikó*? Ha bekerült a *cigi*, akkor hol marad a *csoki* és a *fagyi*, nem is beszélve a *csokifagyiról*. Ha szleng a *paci*, akkor valószínűleg szleng a *maci* meg a *naci* is. Szlengben beszélünk, ha apánkat *papának*, anyánkat *maminak* szólítjuk (vajon ha szleng a *papa*, akkor a *mama* miért nem?), és persze szleng szó az *öcsi*, s ennek analógiájára — bár a szótárban nem szerepel — valószínűleg az a *nagyi* és a *hugi* is. Ha *házibulit* mondunk, akkor is a szlenget használjuk, mert a standard nyelvi változat szerint csakis *összejövetelre* vagy *partira* mehetünk; *bili* helyet a konformista beszé-

lő *éjjeliedényt* tart az ágya alatt, *foci* helyett pedig kizárólag *futballt* néz. Szlengnek minősül ezenkívül a *laszti*, a *csini*, a *randi*, a *Trabi*, a *zsepi*, a többi *-i*-re végződő szó pedig nyilván csak helyhiány miatt maradt ki.” (KISS E. 1999: 1303).

FODOR ISTVÁN (2000) egy egész tanulmányt szentelt a szleng/bizalmas köznyelv elválasztásának, és bár tökéletes megoldásra nem jutott (sőt következtetéseit elfogadhatatlannak tartom), de legalább két szlengszótár (DAHNS 1999, KÖVECSÉS 1998) anyagán bemutatta a problémát, amelynek megoldása a szlengszótárkészítés egyik legsürgősebben megoldandó elméleti feladata lenne. (Vö. még MOLNÁR CSIKÓS 2006.)

3.1.1. Lássuk, milyen gondokat okozhat, ha a gyűjtő-szótárszerkesztő nem hoz elvi döntést a szleng/nem szleng elhatárolásában! Elsősorban azt, hogy csak nehezen lesz megmondható, minek a szótára is az érintett mű valójában. És ez korántsem csak ritkán előforduló jelenség a szlengszótáraknál. Ötvenhét szlengszótárunk közül többről csak alaposabb vizsgálódással vagy úgy sem állapítható meg biztosan, miféle szlenget mutat be. Ilyen például KÖVECSÉS 1998, MATIJEVICS 1979, TIMÁR–FAZAKAS 2003 és különösen NYELVÉSZ JÓZSI 2009.

Feltűnő, hogy ez a hiba elsősorban újabb szlengszótárainknál fordul elő; míg a korábbi szótárak egy-egy jól körülhatárolható csoport nyelvét akarták leírni, az újabb — és vélhetőleg szélesebb közönségnek szánt — kötetek valamiért „a” magyar szleng szótárai akarnak lenni. „A” magyar szleng azonban mint olyan nem létezik, így ezek a művek is csak valamiféle azonosíthatatlan (valószínűleg a szótárban foglalttal azonos szókincsállományként nem is létező) nyelvváltozat szótárai lehetnek: afféle betűrendbe szedett érdekességgyűjtemények.

Egyik legutolsó szlengszótárunk, PARAPATICS ANDREA műve is ilyen „nehezen azonosítható” szlenget feldolgozó munka.¹² A szerző „A szótár tartalma” cím alatti bevezető fejezetben (9) tájékoztatja olvasóit munkájának jellegéről. Ebből a néhány sorból azt tudhatjuk meg, hogy ez a kötet egy „általános szlengszótár”. De hogy ez egy tematikájában általános szlengszótár-e, amiben az *általános* azt jelenti, hogy ’általánosan ismert, használt’ szlengszavakat tartalmaz (vö. KÖVECSÉS rövidítései között, 1998: XV), esetleg általánosan ismert, használt fogalmak szlengmegnevezéseit adja meg, vagy inkább a magyar általános szleng szótárának készült, ennek magyarozatával adós marad PARAPATICS ANDREA, és maga a szótárba felvett anyag sem nyújt segítséget a megfejtésben. A pon-

¹² A továbbiakban tárgyalandó kérdések illusztrálására elsősorban PARAPATICS ANDREA szlengszótárát (PARAPATICS 2008) használom, mert ez a munka minden szempontból (az adott mű elméleti megalapozottságának, szakirodalmi beágyazottságának, anyaggyűjtésének, szócikkei megszerkesztésének stb. kérdésében is) kiválóan alkalmas arra, hogy annak a napjainkban talán leggyakoribb szlengszótártípusnak a főbb jegyeit bemutassuk rajta, amely egyszerre kíván tudományos kiadvány és közönségsikert elérő olvasmány is lenni. (A kiválasztás további indokairól ld. még KIS 2008b: 73–74. Ebben a hivatkozott tanulmányomban egyébként a jelen munkámnál nagyobb terjedelemben, részletesebben és jóval több adatot felsorolva mutatom be a PARAPATICS-szótár kiemelésre érdemes problémáit, és ezeken keresztül a szlengszótárkészítés kisebb-nagyobb elméleti és gyakorlati buktatóit.)

tos magyarázat helyett csak valamiféle homályos körülírást találunk (9), miszerint a szótár a bárhol és bárki által ismert és használt szlengkifejezések közül válogat. Ebből a meglehetősen pontatlan szövegből azonban nem derül ki, mitől „általános szlengszótár” PARAPATICS munkája. Annyiban természetesen „általános szleng” a közreadott szóállomány, hogy inkább a szerző korai huszonéves életkora és bölcsész érdeklődése érződik rajta úgy általában, nem pedig egy (vagy több) objektívan kiválasztott csoport létező nyelvhasználatának bemutatása. És „általános” azért is, mert szavainak jelentős része nem is szlengszó, hanem a hétköznapi beszélt nyelv szokásos (nagyon sok esetben már az ÉKsz.² által is szótárazott) fordulata.¹³

3.1.2. Az efféle „általános szleng(szótárak)” körüli bizonytalanságok és/vagy a szótárakban nagy mennyiségben sorjázó nemszleng-szavak (azaz szlengként szótárazott hétköznapi társalgásbeli, népnyelvi, köznyelvi kifejezések) problémája azt mutatják, hogy a szótár készítője nem döntötte el, hogy milyen szlenget szeretne szótári formában feldolgozni, vagy hogy melyik csoportnak a szlengjét akarja feltárni, épp ezért a kötetbe bekerült anyag csakis esetleges lehet, hiszen a szerző ez esetben lényegében arra vállalkozik, hogy egy beszélők nélküli szókincsből, a szócikkek szintjén önmagukban megálló szavakból, jelentésekből állít össze egy szlengszótárt. A szleng (és még inkább egy-egy szlengszó) önmagában azonban többnyire megragadhatatlan.

Egy szóról ugyanis két esetben állítható biztosan, hogy szlengszó: (1) elsősorban akkor, ha egy jól körülhatárolható csoport azt állítja róla, hogy szlengbeszédében használja (vagy még inkább, ha nem is explicit módon kifejti, hanem nyelvhasználatával bizonyítja ezt a tényt). A szleng ugyanis nem más, mint amit a beszélői annak tartanak. Azt kell tehát tudnunk, hogy az adott szó egy közösség szlengjének a része-e. Ha ezt nem lehetséges megállapítani (mert például olyan szlenget akarunk vizsgálni, mint a közszleng, amelynek nem lehet jól körülhatá-

¹³ Vö. pl. *aktakukac* 'egyhangú irodai munkát végző ember, hivatalnok', *anyázik* 'káromkodik', *Balcsi* 'Balaton', *balfasz* 'buta, szerencsétlen, ügyetlen ember', *hülyül* 'bolondozik', *jogsi* 'jogosítvány', *kamatyol* 'közösül', *kamu* 'valótlan állítás, füllentés', *kapcsol* 'felfog, megért', *kegyetlen* 'nagyon', *ketyere* 'ismeretlen rendeltetésű szerkezet', *kibas* 'szándékosan kellemetlenséget okoz', *kibukik* 'kikészül idegileg', *kicsinál* 'elbánnik vkivel', *kidob* 'kiadja az útját', *kidöglök* 'nagyon elfárad', *kigolyóz* 'kirekeszt, kítúr', *kisül* 'kiderül', *kivan* 'fáradt', *kiveséz* 'részletesen megbeszél', *kóceráj* 'elhanyagolt helyiség, üzlet', *kütyü* 'apró műszer', *lerobban* 'elromlik, megbetegszik', *lóg* 'iskolát, munkahelyet kerül', *rábaszik* 'pórul jár', *ramaty* 'rossz, gyenge minőségű', *zabos* 'dühös', *zsuga* 'kártya', *zsugás* 'kártyás', *zsugázik* 'kártyázik' stb.

A magam részéről még az *izomagyú* 'izmos, de buta', *ká* 'prostituált, kurva', *kagylózik* 'hallgatódik', *kajakos* 'izmos', *kajál* 'eszik', *kajás* 'éhes', *karó* 'elégtelen osztályzat' szavakat is inkább látom egy köznyelvi értelmező, mintsem szlengszótárba illőnek. Egyébként nemcsak a szavak, hanem a szólások között is gyakran jelentkeznek az a probléma, hogy nem szlengbe tartozó kifejezéseket vesz fel gyűjteményébe a szerző: *ahogy esik, úgy puffan*; *áll a zászló*; *az baszna be*; *azt hiszi, a bab is hús*; *azt hiszi, hogy ő fújja a passzátszelet*; *azt hiszi, ő a jani*; *beleköt az élő fába is*; *beüt a krach*, hogy csak a szótár elejéről válogassunk.

rolható beszélőcsoportját meghatározni), akkor csak olyan szavakat vehetünk fel a szótárunkba, amelyek (2) önmagukban hordozzák a „szlengséget”, a szleng valamiféle (esetleg vitatható, de mégiscsak) előre meghatározott kritériumait.

Míg az előbbi eljárást, a csoportokhoz kötött és a beszélői által azonosított szlengnek a gyűjtését sokan szokták választani (már ha beszélhetünk egyáltalán tudatos választásról), addig a szleng kritériumainak a felállítására, vagyis azoknak a jegyeknek a számbavételére, hogy mitől szleng a szleng, alig vállalkozik valaki (vö. DUMAS–LIGHTER 2002 próbálkozását ez ügyben, továbbá FORSSKÅHL 1999).

3.1.3. A szleng/nem szleng problémakör jelentőségét nem lehet túlhangsúlyozni, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy szlengszótáraink készítői vajmi keveset szoktak foglalkozni vele, hanem mintegy elvágva a gordiuszi csomót, egy „megfelelő” cím kiválasztásával megoldottnak vélik a szótárunkban tárgyalt szleng(szókincs) elhatárolásának és meghatározásának kérdését. Bizonyára úgy gondolják, hogy a mű címe elegendő útbaigazítás az érdeklődő olvasó vagy szakember számára. Ez természetesen lehet így, hiszen *A magyar diáknyelv és szótára* cím alapján (DOBOS 1898b) a magyar diáknyelv lehetőségeihez képest teljes szótárát és e csoportnyelv leírását reméljük kézbe venni (és ezt is kapjuk), míg *A lenti laktanya katonáinak nyelvhasználata 1985/86* cím (FÜLÖP 1991) jóval szerényebb célokat sejtet. Újabb (elsősorban a nagyközönségnek szánt) szótáraink azonban gyakran nem ezt a címadási gyakorlatot követik, előfordul, hogy a szerző vagy a kiadó feltűnő, attraktív címet akar adni a kötetnek, mint a *Mini-tini-szótár* vagy a *Bakaduma* esetében (HOFFMANN 1996, KIS 1992, vö. SZILÁGYI 1992: 428).¹⁴ Ezekben a szótárakban az alcímek pótolják a főcím által eltakart információt (*A mai magyar diáknyelv szinonimaszótára*, *A mai magyar katonai szleng szótára*).

Ez tudományosnak szánt kiadványok esetében nem a legjobb megoldás, de még mindig szerencsésebb, mint amikor a (fő)cím sokkal többet ígér, mint amennyit a könyv nyújtani tud vagy akar. KÖVECSÉS ZOLTÁN *Magyar szlengszótár-a* (1998) kapcsán például teljes joggal írja SZILÁGYI MÁRTON, hogy a „könyv címe (...) túlzottan nagyra látó (...): terjedelme és a felvett címszavak mennyisége szerint ugyanis inkább kisszótárról van szó, ráadásul a címadás még csak arra sem volt tekintettel, hogy a szóanyag szűkítettségét valamiféleképpen — kronológiailag, területileg vagy szociológiailag — jelezze. A kötet tehát olyasmit ígér, amit biztosan nem tudhat teljesíteni: a magyar szleng szótárának elkészültét sugallja.” (SZILÁGYI 1999: 12).

Ugyanez a helyzet PARAPATICS ANDREA szótárával (2008) is, melynek szerzője, úgy látszik, nem tanult a munkája közvetlen előzményének tekinthető KÖ-

¹⁴ Ld. még: BOROSS–SZÜTS (1990): *Megszólal az alvilág...*, FAZAKAS (1991): *Jasszok, zsarók, cafkavágók*, KARDOS–SZÜTS (1995): *Diáksóder*, RÓNAKY (1999): *Kész röhej!*

VECSÉS-féle *Magyar szlengszótár* címválasztási hibájából: akárha PARAPATICS szótáráról írta volna SZILÁGYI MÁRTON az előbb idézett mondatokat. Ilyen módon nem is csoda, ha ez a szlengszótár már első pillantásra lehűtötte „a” magyar szlengszótárra várakozók reményeit. Ez a kötet ugyanis — főcímével (*Szlengszótár*) ellentétben — nem „a” magyar szleng, de még csak nem is „a” magyar közszleng szótára. Ebből a szempontból még az alcíme is (*A mai magyar szleng 2000 szava és kifejezése fogalomköri szinonimamutatóval*) félrevezető, hiszen — mint rövid szemrevételezés után bárki láthatja — a mai magyar szlengnek csak egy szűk köréből merít a szerző.

3.1.4. A szleng/nem szleng választóvonal rendkívül nehezen kezelhető problémájának megoldásában a szleng fogalmának meghatározása lehet elsősorban segítségünkre, vagy ennek híján legalább a szerző által szlengnek tekintett jelenségek elvi körülhatárolása. Ebben a talán legfontosabb, bár kétségkívül elméleti és nem a szótárírás közvetlen gyakorlatát érintő kérdéskörben azonban meglehetősen gyenge lábakon áll szlengszótáraink egy része, jóllehet már a legkorábbi munkák is jó példát mutatnak a kísérő-magyarázó, a szleng általános kérdéseit is érintő tanulmányok közlésére: DOBOS (1898b: 3–25) vagy JENŐ–VETŐ munkájában (1900: 3–47) alapos elemzés szól a kérdésről, SZIRMAY szótárához pedig már nyelvész, BALASSA JÓZSEF írt bevezetőt „A magyar tolvajnyelvről” (1924: 3–14). Még KABDEBÓ könyvecskéje is fontosnak tartotta az általa szótárazott jassznyelv és beszélőinek rövid bemutatását (1917: 5–9). Ezzel szemben szlengszótárainknak több mint felében semmiféle értelmező-dokumentáló rész nem található.

Ezek a (bevezető) tanulmányok természetesen nemcsak a szerző használta szlengfogalom megvilágításához szükségesek, hanem ahhoz is, hogy maga a gyűjtemény a tudományos kutatás számára használható legyen. A kísérő tanulmányok tartalmazhatják ugyanis az összegyűjtött anyag értelmezését. A legtöbb szótár azonban jóformán meg sem kísérli az interpretálást. Ennek az okát SZILÁGYI MÁRTON abban látja, hogy a kutatók a kényelmesebb utat választva inkább egyféle ideológia mögé bújnak: „valakinek vállalnia kell az előkészület, az anyagfeltárás aprómunkáját a majdan s más által elvégzendő szintézis érdekében. Mivel a nyelvészet számos részterületének, így a csoportnyelvkutatásnak is, a legfőbb elérendő ideálja a Nagy Szótár (vagy nagyszótár), az anyaggyűjtés éthosza igen hasznos: ki-ki a keze alá dolgozik annak az igazi, szintetizáló elméjű nyelvésznek, aki majd betetőzi a vállalkozást, így adván utólag értelmet az összes előkészületnek. A baj csupán az, hogy ez a gondolkodásmód gyakran elfedi a tudományos kutatómunka igazi tétjét, az anyaggyűjtésnek és az anyag értelmezésének egymásra vonatkozását. Illúzió ugyanis azt hinni, hogy az interpretáció ugyanolyan gondossággal és részletességgel végezhető el jóval később és más által, mint ha maga a gyűjtő tenné meg — gyakorlatilag már a gyűjtés pillanatában. Olyan megfigyelések is elveszhetnek e mulasztás miatt, amelyeket lehetet-

len pótolni. Ez pedig már a mechanikus, szavakat vadászó csoportnyelvi gyűjtés értelmét kérdőjelezheti meg: — hiszen a gyűjtő gondolati igényessége nélkül csak eleve korlátozott felhasználásra van módja a szintézis készítőjének is.” (SZILÁGYI 1992: 429–430).

Ez a SZILÁGYI említette mentegetőző ideológia természetesen csak a tudományos célú szótárakra vonatkozik, az üzleti célú munkákban még erre sincs szükség, elég azt feltételezni, hogy a hétköznapi olvasókat csak zavarná a hosszú, tudományos okfejtés, tehát ezt nem is kell elkészíteni. Ennek a következménye aztán így is, úgy is az egyes szótárak elméleti háttérének hiánya vagy ennek a háttérnek a nem eléggé alapos kidolgozottsága lehet.

3.1.5. Szlengszótáraink szóállományát vizsgálva nemcsak a feldolgozott nyelvi anyag érvényességi körének problémáival szembesülünk (azzal tudniillik, hogy mi is a szleng a szerző szerint, és hogy kik is beszélhetik ezt a szlenget), hanem azzal is, hogy esetleg a szlengszókincs forrásai sem egyértelműek, mert az adott szerző jelentős mennyiségben nem saját gyűjtésére támaszkodik, hanem korábban megjelent munkákból emel át kifejezéseket.

Az az eljárás, hogy szlengszótáraink — külön jelzés nélkül — átveszik korábbi munkák szóanyagát, nem szokatlan. Már a legkorábbi tolvajnyelvi szótáraink szócikkeit és jelentésmegadásait átnézve is látszik, hogy milyen nagy mértékűek az átfedések. Például SZIRMAY ISTVÁN híres tolvajnyelvi szótárának (1924) anyaga jelentős részben az Államrendőrség szótárából (A tolvajnyelv szótára 1911) származik, ez utóbbi viszont JENŐ–VETŐ (1900) és BERKES KÁLMÁN munkáját (1888) másolta. Előfordul ez a jelenség újabb szótárainknál is. Átnézve és bő tíz százalékában részletesen is ellenőrizve szócikkeit az látszik, hogy például PARAPATICS ANDREA szótára nagyobb részben korábbi munkákból van összeválogatva (ld. KIS 2008b: 85–86).

Mindazonáltal két kérdés is adódik e problémakör kapcsán: (1) Mennyiben elfogadható a nyelvi anyag egyik szótárból a másikba való átemelése, mi indokolhatja ezt az eljárást? (2) Vajon a jelzetlen átvételek miatt — amikor is nem derül ki, hogy milyen (társadalmi helyzetű, foglalkozású, lakóhelyű, életkorú stb.) csoport szlengjét milyen másik szlenggel összekeverve adja közre a szótár — mennyiben tekinthető hitelesnek az adott szlengszótár, felhasználható-e tudományos célokra, egyáltalán megállapítható-e egy ilyen munkáról, mely szlengtípus szavait, kifejezéseit tartalmazza?

Az első kérdés kapcsán, hogy mennyiben fogadható el a nyelvi anyag egyik szótárból másikba való átemelése, természetesen nem mondhatunk általános véleményt. Ennek a „másolásnak” az oka és a megítélése nyilvánvalóan más volt száz éve, és más napjainkban. Manapság azonban azon az elfogadhatatlan magyarázaton túl, hogy így sokkal könnyebben lehet terjedelmesebb munkákat gyártani, semmi sem indokolja az efféle szerzői/szerkesztői eljárást. Ha a forrásként megjelölt kötetek könnyedén hozzáférhetőek, azaz nem könyvritkaságok, ha

maguk is ott sorakoznak a belőlük összeállított mű mellett a könyvespolcon, akkor csak az adhat értelmet a nagy mértékű átvételnek, ha ezáltal valami újat kaphatunk, ha az új szótár a korábbiak anyagát nemcsak átveszi, hanem például öszszegzi, szintetizálja, új szempontból dolgozza fel.

Ha azonban a szerző épp azt hangsúlyozza, hogy a „szótár anyagát jelentős részben a saját gyűjtés adja¹⁵, amelyet az alább feltüntetett korábbi szótárak ma is ismert és aktuális szlengjei [értsd: szlengszavai] egészítenek ki” (PARAPATICS 2008: 9), akkor elfogadhatatlan, hogy szócikkei kétharmadukban megegyezzenek az általa forrásként megadott művekben fellelhetőkkel. Egy a mai szlenget bemutatni akaró gyűjteményben semmi értelme sincs régebbi szleng- (és még inkább: a nem szleng)szótárak anyagát közvetlenül felhasználni, újraközölni.

Az természetesen könnyen előfordulhat, amennyiben a kutató, a szótár készítője meghatározott csoport(ok)tól gyűjti anyagát, hogy a felgyűlt szókincs — akár jelentős részben is — egybeesik hasonló (életmódú, életkorú stb.) csoportok már szótárazott szókincsével. Ez a helyzet azonban nem vonatkozik az olyan művekre, mint PARAPATICS ANDREA munkája is, hiszen ő nem konkrét, valós, azonosítható csoport(ok)tól gyűjtött ellenőrizhető módszerrel, hanem saját bevallása szerint is esetlegesen, véletlenszerűen eléje kerülő adatokat jegyzett fel. Egy ilyen érdekességeket szemezgető gyűjtés esetében csak olyan szókincsanyag közreadásának van némi értelme, ami teljesen új, eddig még nem szótárazott adatokat tartalmaz.

3.2. A szlengszótár-készítés céljai

Szlengszótárainkat vizsgálva megkerülhetetlen kérdés az is, hogy vajon milyen céllal készült az adott mű.

3.2.1. Ez a cél a szlengszótárak esetében nem mindig egyértelmű, ugyanis viszonylag magas azoknak a műveknek a száma, amelyeknek elkészítését nem a tudomány vagy egy szakma szükségletei és előre ismert felhasználási területei teszik szükségessé, hanem lelkes amatőrök hobbiból (TIMÁR–FAZAKAS 2003) vagy éppen pályázati felhívásra (KARDOS–SZÜTS 1995, SZÜTS 2008, RÓNÁKY 1995), esetleg „terápiás indítékból” (FARKAS 2004) állítják össze őket.

Könyve (így a benne található szlengszójegyzék) elkészítésének okairól leg-egyértelműbben TORONYAI KÁROLY (1862) nyilatkozik, aki már a kötet címében elárulja céljait: *A rablóknak, tolvajoknak és kozákoknak együttvaló hamis és zavaros beszédek, hasonlóan hamis és titkos cselekedeteik felfedezéseül össze-*

¹⁵ Itt jegyzem meg, hogy PARAPATICS ANDREA — hasonlóan sok más szótárkészítőhöz — sehol sem szól adatgyűjtéséről. Ilyenformán róla is elmondhatjuk, amit SZILÁGYI mondott KÖVECSESRŐL, hogy „egy szót sem veszteget a nyelvi anyag összegyűjtésének módszertanára, pedig ezen a ponton saját (...) munkájának legfontosabb szakmai kritériumait tehetné volna láthatóvá”, ezért aztán szótára, ahelyett, hogy „megbízható, komoly alapzatát jelentette volna mindazoknak a nyelvészeti és kulturális antropológiai vizsgálatoknak, amelyek a szlengkutatásra települhetnek”, jelen formájában a „metodológiai alapvetésének tisztázatlansága miatt megreked a jöpofa kamaszolvasmány” szintjén (SZILÁGYI 1999: 12).

iratott és kiadattatott a köznépek ovakodási hasznára, és a rosz emberektől való őrizkedéseikre. A tolvajnyelvvvel foglalkozó munkák jelentős része azonban nem a „köznépek ovakodási hasznára”, hanem a rendőrség és a bűnüldözés számára készült, összeállítóik azt vallották ugyanis, hogy „amint a katonának ellensége fegyverét, úgy a bűnüggyekkel bajlódónak a tolvajok nyelvét ismernie kell” (THIELE 1882: 3). Ez okból szójegyzékeket is tartalmazó oktatási, továbbképzési anyag volt eredetileg BERKES KÁLMÁN (1888): *A tolvaj élet ismertetése* című könyve és ENDRÓDY GÉZA munkája (*A bűnügyi nyomozás kézikönyve*, 1897) ugyanúgy, mint később a TURCSÁNYI GYULA szerkesztette *A modern bűnözés* (1929) vagy a KEPES FERENC által összeállított *Amit a detektívnek tudnia kell* (1945). A tolvajnyelvi szótárak kiadóinak, megcélzott közönségének és készítőinek személye is gyakran mutat kapcsolatot a bűnüldöző szervekkel. A Budapesti Államrendőrség Főkapitányságának Bűnügyi Osztálya adta ki 1911-ben *A tolvajnyelv szótárát*-t, DR. KÁLNAY GYULA államrendőrségi főtanácsos és BENKES JÁNOS államrendőrségi detektív voltak a szerzői az ugyanezzel a címmel 1926-ban Nagykanizsán napvilágot látott tolvajnyelvi szótárnak, továbbá egészen az 1989-es rendszerváltásig találkoztunk szigorúan rendőrségi belső használatra gyártott argószótárakkal (vö. KISS 1963, BOROSS–SZÜTS 1987).

Eltérő, de szintén gyakorlati céljai vannak a legtöbb kétnyelvű szlengszótár elkészítésének. Ezek többnyire az adott idegen nyelv szlengjének elsajátításában, megértésében kívánják segíteni használókat, közelebb hozva hozzájuk a szleng képviselte hétköznapi nyelvet és kultúrát, mint például ANDRÁS–KÖVECSÉS szótárai (1989, 1991). Nem véletlen, hogy ezek a munkák gyakran címükben is jelzik, hogy célközönségük a diákság (pl. MAGYAR 2003, *Szleng szótár* 1998). Akad persze ezeknél nagyobb szabású vállalkozás is: FENYVESI ISTVÁN az *Orosz–magyar és magyar–oroszlengszótár*-ban (2001) az élőnyelvi szleng mellett a szépirodalom nyelvére is tekintettel volt, sőt, hogy „a »szleng az orosz életben/irodalomban« téma ne tűnjék csupán e század produktumának, (...) néhány szóért (...) Gyerzsavinig, sőt Avvakumig (valamint a népmesék és csasztuskák által képviselt folklórig is)” visszanyúlt, és 760 író műveit fésülte át (2001: 7).

Mindezek mellett a célok mellett nagyon gyakoriak az elsősorban nyelvészeti felhasználásra szánt („önelvű”) szlengszótárak is. Ezek a munkák elsősorban a vizsgált szleng szótárazását, szókincsének adatolását kívánják elvégezni, mintegy rögzíteni akarják az utókor és a tudományos feldolgozás számára az adott szleng(ek) nyelvi anyagát. E munkák igen vegyes színvonalon mozognak, ami teljesen érthető, hiszen készítők felkészültsége meglehetősen nagy különbségeket mutat: egyik oldalon találhatók például a nyelvészek szerkesztette „tanítanivalóan gondos, mintaszerű” szótárak (PUSZTAI 1994: 413) és az eredetileg tudományos fokozatszerzés céljából íródott alkotások (SZABÓ D. 2004, SZABÓ E. 2008), míg a másikon az egyetemi hallgatók hol jobban, hol kevésbé sikerült munkái állnak (pl. CSÁNYINÉ 1987, FÜLÖP 1991, GÉMES 1982 stb.).

Újabban a kötetek összeállítói többnyire nem nyilatkoznak szótáraik elkészítésének céljairól, vagy épp meglehetősen semmitmondó kijelentéseket tesznek (vö. PARAPATICS 2008: 12). Ez esetben többnyire azt gyaníthatjuk, hogy az ilyen mű elsősorban nem tudományos alkotás kíván lenni, hanem népszerű és jól eladható könyv, melynek készítője vagy kiadója úgy gondolja, hogy széles olvasóközönséget megcélozni nem is lehet másképpen, csak ha eleve nem is kívánják a tudomány szempontjait meghatározó módon figyelembe venni, hanem inkább a közönségszórakoztatásra helyezik a hangsúlyt, még ha mindezt időnként meg is próbálják a tudományosság látszatával és „az üzleti szempontok indokolta bombasztikusság”-gal eltakarni (vö. SZILÁGYI 1999: 12).

3.2.2. A tisztán üzleti szándék vagy épp a tudományosság mellett a szlengszótárak megjelentetésének (vagy még inkább elkészítésének) céljai között Magyarországon rendre feltűnhet — ha többnyire nem is közvetlenül kinyilvánítva — az *(anyanyelvi) nevelés* címke mögé bújtatott nyelvművelés szándéka is. Az, hogy egy szlengszótár nem tudományos munka, hanem nyelvörkődő kiadvány kíván lenni (elsősorban), egyértelműen kitűnik abból, ha az adott szótár szövegében lappangva valamiféle preskriptív, nyelvművelő szemlélet jelenik meg.¹⁶

Az előíró, nyelvművelő, népnevelő nézőpont érvényesülése a szleng kutatásában régi hagyományokra tekinthet vissza Magyarországon. A második világháború előtt élénk vita dúlt a szlenget kiirtani szándékozó, benne nyelvünket elcsúfító szörnyszülöttet látó nyelvvédők és a szlenget a nyelv természetes jelenségeként értelmezők között. A szópárbajba keveredő szerzők egyik részről általában azt hangoztatták — a *Népszava* hasábjain zajlott egyik vitából kiragadott idézetekkel illusztrálva —, hogy „A magyar nyelv olyan csodás szépségű, olyan zengzetes és minden magasztos érzést kifejező, hogy halálos vétkek utcai jasszkifejezésekkel, tolvajnyelvvvel meggyalázzni” (HARAGOS 1942: 9), a másik oldal pedig nyelvi tényeket felsorakoztatva hangsúlyozta, hogy „Nincs igaza [annak, aki] erkölcsi felháborodással sujtja a tolvajnyelv szavait. A nyelvi jelenségek ugyanis nem tartoznak az erkölcs kategóriájába, éppoly kevésbé mint ahogy egy fizikai törvényt nem lehet erkölcsösnek vagy erkölcstelennek nevezni.” (SZÁVA 1942: 16).¹⁷

A második világháború után az 1963-ban elindult ifjúságinyelv-kutatásnak voltak erőteljes nyelvtisztító-fiatalágnevelő céljai, de a modern szlengkutatás megerősödésével párhuzamosan visszaszorult és napjainkra lényegében megszűnt irányzat tevékenységének szinte teljes sikertelensége épp azt bizonyította, hogy preskriptív megközelítéssel lehetetlen bármilyen használható eredményt

¹⁶ A preskripció és a tudomány szembenállásáról ld. SÁNDOR 2001, kül. 241–244, KONTRA 2003: 27–28.

¹⁷ E polémiákra utalva jegyzi meg ZOLNAI BÉLA egyik írásában, hogy „Érthetetlen az a félműveltségen alapuló ellenszenv (...), amely nálunk az úgynevezett jassz szavakat üldözi” (ZOLNAI 1943: 4). Vö. még KIS 1997: 260–261.

elérni a szlenggel kapcsolatos nyelvtudományi vizsgálatokban (vö. KIS 1997: 265–266). Ezek fényében teljesen érthetetlen, hogy miért próbálkoznak egyesek még napjainkban is ilyen gondolatok terjesztésével, különösen a nyelvművelést már a létezésével is megfricskázó szleng esetében.

Szlengszótáraink között van, amelyik inkább kiadójának óvatosságára, és akad, amelyik szerzőjének szemléletével kötődik a nyelvművelő attitűdhöz. Nem lehet különösebben vitatni például a nyelvapoló vonzalom meglétét PARAPATICS ANDREA szótárában, amelyben — különböző egyéb jelek mellett (vö. KIS 2008b: 88–90) — direkt preskriptív kijelentéseket is találhatunk: szóba kerül a szleng mint nyelvi divat, a szleng mint a nyelvi igények kielégítője (7), és megtudhatjuk, hogy hol h e l y e s használni a szlenget¹⁸, vagy hogy mi történik azzal, aki nem így jár el.¹⁹

A 19. lábjegyzetben idézett „nyelvi értékítéletet” maga PARAPATICS ANDREA is gyakorolja, amikor nem mulasztja el, hogy a kiadó nevében is elhatárolódjon az „egy-egy nép- vagy embercsoportot gúnyosan vagy lekicsinylően” jelölő (10) kifejezésektől: „A szlengszókincs e gyakori és ismert elemeit nem hagyhattuk ki a szótárból, de fontosnak tartjuk leszögezni, hogy sem ez a tény, sem a példamondatok nem tükröznek semmiféle szerzői vagy kiadói véleményt, és ezekkel semmiféle közösséget nem vállalunk” (PARAPATICS 2008: 11).

Ez az óvatosság, avagy még inkább álszent magatartás nem szokatlan szlengszótáraink készítőinél vagy kiadóinál. A *Diáksóder* összeállítói például nemes egyszerűséggel kihagyták a szótárukban az általuk illetlennek ítélt szavakat, amelyek „napjainkban ugyan már nem botránkoztatnak meg senkit” szerintük sem, de közkinccsé tételüket még így sem merték vállalni (KARDOS–SZÜTS 1995: 11). KÖVECSÉS *Magyar szlengszótár*-a (1998) már tartalmazza a kiadó megítélése szerint nehezen vállalható kifejezéseket, de a kötetet egy olyan papírszalaggal ragasztották körbe, amely a következő figyelmeztetést tartalmazza: „A könyvben, természeténél fogva, obszcén szavak is találhatóak, ezért CSAK FELNŐTEKNEK szánjuk.” (A kötet bevezetésében a XI–XII. lapon pedig RITÓÓK ZSIGMOND egyenesen „veszélyes könyv”-nek minősíti a kézben tartott a munkát.) Pár évvel később TIMÁR GYÖRGY és FAZAKAS ISTVÁN *Szleng-szó-szedet-e* (2003) már beéri a szennycímlap hátulján elhelyezett védekezéssel: „A könyvben — a szleng jellegéből adódóan — előfordulhatnak olyan szavak, amelyek sérthetik egyes olvasók ízlését.”

Nagyon pontosan ír erről a jelenségről is SZILÁGYI MÁRTON: „eszerint az elhárítandó veszély a nyelvhasználat eldurvulása lenne. A szlengszótárnak mint nyelv-

¹⁸ „A szlenghasználat megfelelő közege az informális, bizalmas társalgás” (PARAPATICS 2008: 8).

¹⁹ „Aki pedig formális, hivatalos beszédhelyzetben is a szlengszókészletből válogatja szavait, azt a nyelvi értékítélet jelensége alapján közönséges, komolytalan, gyermeteg és/vagy műveletlen embernek tarthatják — a szó vagy kifejezés stílusárnyalatától függően” (PARAPATICS 2008: 8).

vészeti, mentalitástörténeti vagy szociológiai dokumentumnak a fölfogása konfrontálódik itt a nyelvszokást befolyásoló, úzust alakító kiadványként való prezentálásával, felújítva a nyelvművelés — erősen a XIX. századi nyelvfilozófiák meghatározta, nálunk mindmáig uralkodó — felfogását” (SZILÁGYI 1999: 12).

Úgy tűnik, mintha Magyarországon nyomtalanul telt volna el közel egy évszázad azóta, amikor BAUDOUIN DE COURTENAY a DAL-szótár általa szerkesztett kiadásához ezt írta előszavában: „Egy szótár tudományos pontossága abban mutatkozik meg, hogy a lehetőségekhez mérten tükrözi az adott nép való életét és valóságos nézeteit. Ha az élet vad és komor, a gyűjtőnek vagy szerkesztőnek bele kell törődnie e szomorú ténybe, s nincs joga azt szépíteni vagy éppen elhallgatni. (...) A lexikográfus nem nyírbálhatja meg, nem herélheti ki az élő nyelvet.” Ugyanitt hangsúlyozza: „Ha a nyelvben léteznek az »illetlen« szavak, az »utcai zsargon ocsmányságai«, a tárgyilagosság ezeknek a felvételét is előírja, bármennyire méltatlankodnak is emiatt a képmutatók, a Tartuffe-ök” (BAUDOUIN DE COURTENAY 1963: 189, magyarul idézi: FENYVESI 1997: 189).

3.3. A szlengszótárak szócikkeinek felépítéséről

Az eddigiekben olyan elméleti kérdésekről szóltam, amelyeknek közvetlen kihatása van a szlengszótárak kivitelezésére. Nyilvánvaló, hogy ezek végiggondolása vagy ennek elmellőzése alapvetően határozza meg a szótárba bekerülő szavak, kifejezések feldolgozását a címszavak kiválasztásától a stílusminősítéseken át a jelentésmegadásig, és szinte megjósolhatóvá tesz bizonyos, majd a szócikkekben (is) feltűnő problémákat.

Ezek a problémák szótáranként erősen eltérőek lehetnek, hiszen függenek a szótár funkciójától, típusától: teljesen más feladatot kell megoldani annak, aki a magyar tolvajnyelv történeti-etimológiai szótárát akarja elkészíteni, mint annak, aki a diáknyelv szinonimaszótárának vagy egy laktanya katonai szlengjét bemutató értelmező szótárnak a munkálataiba kezd bele. Szereteágazósága miatt mostani írásomban csak jelezni szeretném ezeknek a szótárírás során lépten-nyomon felvetődő, a külső szemlélő számára jobbra apró-cseprőnek látszó kérdéseknek a létezését, amelyekkel magam is többször szembesülhettem, egyrészt a gyakorlatban, egy több kiadást is megért szlengszótár (KIS 1991, 1992, 2008a) összeállítójaként, másrészt pedig bírálóként, amikor a felgyült elméleti ismeretek megvalósulását számon kérve is kifejtettem meglátásaimat a szlengszótárkészítés nehézségeiről (vö. KIS 2008b, kül. 91–96). Mindezek elismérlése helyett (annál is inkább, mert a magyar lexikográfiában — különösen az értelmező szótárak munkálatainak köszönhetően — rendkívül alapos és jól használható útmutatók állnak a szlengszótárírók rendelkezésére is: ORSZÁGH 1962, 1966b, PUSZTAI 1994 stb.) — inkább térjünk át a következő nagyobb témakörünkre, és tekintsük át a szlengszótárak készítésének eredményeit: milyen műveket is termelt a magyar szlenglexikográfia!

4. A magyar szlengszótárak

A magyar szlengszótárak áttekintéséhez kezdve először is szlengszótáraink típusairól kell szólni, ugyanis ezt a témakört alig érintik az egyébként igen gazdag magyar szótártani szakirodalomban, ahol a szlengszótárakat általában valamelyik szótártípus egyik alfajaként mint egységes csoportot emlegetik. Egyedül SÁGI ISTVÁN könyvészete különbözteti meg nyelvi anyaga alapján az egynyelvű tárgyi csoportnyelvi szótárakon belül a tolvajnyelvi és a diáknyelvi szótárakat (1922: 38), mások homogén típusként kezelik a szlengszótárakat, így például az angol szótárakról írva ORSZÁGH LÁSZLÓ (1966a: 361–362), majd a magyar lexicográfiai szakirodalmat számba véve MAGAY TAMÁS is (1966: 376; 2004: 38–39, 2006: 184–185).

Ezt a besorolásmódot sokáig teljesen természetesnek és elfogadhatónak tekintettük, hiszen szlengszótáraink az 1970-es évekig szinte kivétel nélkül kis terjedelmű, néhány szavas magyar köznyelvi értelmezést tartalmazó szójegyzékek voltak, esetleg egy-egy kisebb tanulmánnyal, témaköri vagy szinonimamutatóval ellátva. Viszonylag egységes feldolgozásmódjuk és kis számuk miatt nem volt szükség részletesebb felosztásra még az elméleti munkákban sem. („Szótártípusok” c. tanulmányában például O. NAGY GÁBOR a speciális (nyelvtudományi, nyelvművelő) szótárak egyik alfajaként említi az argószótárakat: 1970: 144.)

Az 1990-es évek folyamán azonban megnövekedett annyira szlengszótáraink száma, hogy funkciójuk (vö. O. NAGY 1970: 141), feldolgozásmódjuk és a bennük foglalt nyelvi anyag alapján már nem kezelhetjük őket homogén kategóriaként, bár tagadhatatlan, hogy továbbra is a bennük leírt szleng típusa alapján lehet a legmarkánsabban elkülöníteni őket; a funkció szerinti osztályozáshoz jóval kevésbé (bár egyre növekvő számban) találni közöttük a hagyományos értelmező jellegűtől eltérő szlengszótárt.

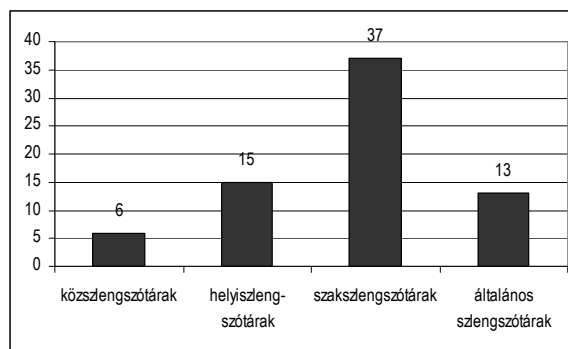
4.1. A szlengszótárak szleng típusa szerint

A szleng — mint ma már közismert — nem egységes nyelvi jelenség, a magyar szakirodalomban három fő típusát szokás megkülönböztetni: a *közszleng*, ami a nyelvet beszélők számára általánosan ismert dolgokat, fogalmakat megnevező országszerte elterjedt szlengjelenségek összefoglaló neve; a *nagycsoport-szlengek*, amelyek alapvetően a területileg korlátozott érvényességű *helyi szlengek*re és a foglalkozás, hobbi, érdeklődés alapján tömörülő csoportokban kialakuló *szakszlengek*re oszthatók; továbbá a *kiscsoport-szlengek*, amelyek — szemben a fentebb sorolt, a nyelvészi absztrakció által létrehozott típusokkal — a beszélőközösségek valóságosan létező szlengjei (részletesebben: KIS 1997: 248–251).

Mivel a kiscsoport-szlengeket a szociológiai értelemben vett, maximum egy-két tucat ember alkotta kiscsoportokban használják, ezek szótári leírásával nem igen találkozhatunk, ugyanis az eddigi megfigyelések szerint egy ekkora csoport

szótárazható szókincsmennyisége nem éri el a szokásos szótárakhoz szükséges méretet. Ráadásul egy-egy kiscsoport szlengje a csoport tartózkodási helyének és életmódjának, foglalkozásának, életkorának stb. megfelelően jelentős átfedést szokott mutatni más kiscsoportokéval, ezért az egy-egy kiscsoportban megfigyelt szlenganyagot más kiscsoportokéval együtt helyi vagy szakszleng (leggyakrabban helyi szakszleng) szótárakban gyűjtik össze.

Mindezeket figyelembe véve létező szlengszótárainknak a bennük foglalt nyelvi anyag alapján az alábbi három fajtáját írhatjuk le: közszlengszótárak, helyi-szleng-szótárak, szakszlengszótárak, illetve ezek mellé felvehetjük a több szleng-típust is bemutató *á l t a l á n o s* szlengszótárakat. E típusok megoszlása a következő:

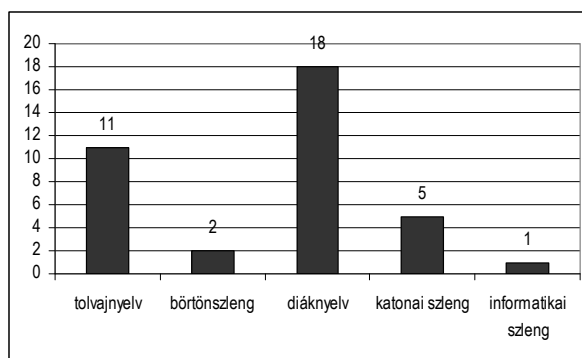
3. ábra: *A magyar szlengszótárak megoszlása*

4.1.1. Közszlengszótárak. Ez a szlengszótártípus mindig is meglehetősen ritka volt, hisz ahogyan szinte lehetetlen „tisztá”, például szaknyelvi elemektől mentes köznyelvi vagy nyelvjárási szókincset találni, ugyanúgy nagyon nehéz „tisztá” közszlengre bukkannunk is. A szleng egyébként is jellegzetesen kiscsoportokban (nyelvi oldalról nézve beszédközösségekben) kialakuló szociolektus, márpedig a kiscsoportok létrejötte szinte mindig valamilyen együttes tevékenységhez és közös célhoz kapcsolódik, ami természetesen a csoport szakmai vonásait erősíti. A régebbi művek közül talán WHITE (1960): *Dictionary of Hungarian Slang* [A magyar szleng szótára] c. munkája és NAGY F. (1980): *Magyar zsargon (tolvajnyelv) szótár-a* sorolható ebbe a csoportba. Az utóbbi időben keletkezett művek esetében vagy a nyelvtanítási szándék (GERENCSEN 2004, TAKÁCS 2002), vagy a magyar szleng idegen anyanyelvűeknek való bemutatása (DAHN 1999) magyarázza, hogy a szótár készítője a közszlenget tette meg szótára tárgyává. Jobb híján sorolhatjuk részben a közszlengszótárak közé az ÚJ PÉTER szerkesztette *Internetto zsargon-t* (1997), amelynek anyaga egy internetes fórum olvasói által gyűlt össze, és amely emiatt jelentős részben szakszlengbeli (az informatikához kötődő) szavakból áll, emellett azonban számtalan sem szakmai, sem területi kötöttséget nem mutató kifejezése miatt közszlengszótárként is tekinthetünk rá.

4.1.2. Helyiszleng-szótárak. Jóllehet a helyi (területi) szleng fogalma új a magyar szlengkutatásban, néhány korai munka — például *A pesti tájszólás kis szótára* (1904) vagy KABDEBÓ OSZKÁR (1917): *Pesti jassz-szótár-a* — már régóta képviseli ezt a típust. Feltűnő, bár teljesen természetes, hogy helyiszleng-szótáraink közül sok Budapesthez kapcsolódik (ZOLNAY–GEDÉNYI 1960, 1961, 1996, SZABÓ D. 2004): akárcsak Bécs, Párizs, London, Helsinki, Moszkva stb., Budapest szintén kitermelte a maga jellegzetesen nagyvárosi szlengjét. Az első helyiszleng-szótárak szókincsük témaköreit tekintve a közszlengszótárakra hasonlítanak, újabb változataik viszont inkább a szakszlenget képviselik: GÉMES (1982): *A kecskeméti diáknyelv szótára*, KÖVESDI–SZILÁGYI (1988): *Egy nagykanizsai laktanya nyelve és folklórja* stb. Ezek a szótárak — mint látható — többségükben egy település valamely szakszlengjét gyűjtik össze, így egyúttal szakszlengszótárként is számon kell őket tartanunk (ld. még FÜLÖP 1991, TÓTH 1990, VASNÉ 2010). Azt sem hallgathatjuk el, hogy ezek a szótárak (vö. még CSÁNYINÉ (1987): *Egy miskolci szakközépiskola diákszavai*, PAPP (1944b): *Technikus argot*) sokszor nem is egy település, hanem egy intézmény (laktanya, iskola) szlengszókincsét dolgozzák fel. MATIJEVICS LAJOSnak köszönhetően készültek több település szlengjét bemutató, regionális (adott esetben: vajdasági) szlengszótárak is (MATIJEVICS 1972a, 1979).

A helyiszleng-szótárak természetesen nagy mennyiségben tartalmaznak olyan szavakat és kifejezéseket, melyek nem csak a kutatott területen élnek, hiszen a gyűjtés célja soha nem a területi sajátosságok, hanem egy kisebb vagy nagyobb közösség nyelvének a feltérképezése volt, márpedig egy-egy közösség szlengjében általában több különböző szlengtípus is fellelhető. Emiatt ezek a munkák sokkal inkább tekinthetők köz- vagy szakszlengszótáraknak, mint egy régió vagy település szlengjét bemutató köteteknek.

4.1.3. Szakszlengszótárak. A szótárakban foglalt nyelvi anyag szempontjából a szakszlengszótárak képviselik a legjelentősebb és a legváltozatosabb típust. A magyar szakszlengek alábbi fontosabb típusairól készültek szótárak:

4. ábra: A magyar szakszlengszótárak megoszlása

4.1.3.1. Tolvajnyelvi szótárak. A diáknyelv mellett a tolvajnyelv a legjobban adatolt magyar szlengtípus. Első szleng szójegyzékeink²⁰ is ezt képviselik, és elsősorban a bűnözőket és bűnügyeket bemutató újságíróknak (JENŐ–VETŐ 1900, SZIRMAY 1924)²¹, valamint a bűnüldöző szerveknek, rendőröknek, nyomozóknak köszönhetően (pl. A tolvajnyelv szótára 1911, KÁLNAY–BENKES 1926, KISS 1963, BOROSS–SZÜTS 1987)²² napjainkig tizenegy tolvajnyelvi szótár és jóval több tolvajnyelvi szójegyzék látott napvilágot.

Ezek között a munkák között találunk olyat is, amelyik nem a magyar argót mutatja be. Mint erről a 12. lapon a 11. lábjegyzetben már szó volt, első önálló könyvként megjelent szlengszótárunk, THIELE (1882): *Tolvaj-nyelv (mely Európa legnagyobb részében nem csak a tolvajok, hanem az orgazdák és hozzátartozók által is használtatik)* című munkája egy német könyv magyarra fordításaként született, és a német tolvajnyelv szavait értelmezi magyarul. Ebből a szempontból hasonlít hozzá az *Orosz bűnözői zsargon szótár* (BALOGH 1997).²³ Ezekről a munkáktól eltekintve azonban tolvajnyelvi szótáraink a magyar argó értelmező jellegű, köznyelvi magyarázatot adó, betűrendes szótárai.

Kérdéses, bár magam ide vettem, KABDEBÓ OSZKÁR (1917): *Pesti jassz-szótár*-ának a tolvajnyelvi szótárak közé számítása. A jasszok, mint maga a szerző hangsúlyozza is, nem tolvajok (5–6), nyelvük azonban nagyon sokban megegyezik a tolvajnyelvvvel, ezért ezt a művet is a tolvajnyelvi szótárak közé soroltam. (A jasszokhoz és a jassznyelvhez ld. még: NEMES 1935: 27–28, ADAMETZ 1947: 93–99.)

Az argónak a szakszlengek közötti kiemelkedő kutatottságát mutatja a szótárak számán túl az is, hogy a legkorábbi szókinszözlések között eleinte csak tolvajnyelvieket találunk. Ha a helytartótanács nyomtatott körleveleként (azaz nem publikációként) szétküldött *Hajdúsági szójegyzék*-et (1782) még nem is számítjuk ide, TORONYAI KÁROLY könyvecskéjének tolvajnyelvi szavakat listázó fejezetével (TORONYAI 1862: 27–33) már mint az első megjelent tolvajnyelvi szójegyzékünkkel számolhatunk, majd ezt követte egy méretében már az önálló szótárakkal vetélkedő, jó 800 szavas gyűjtemény BERKES KÁLMÁN (1888): *A tolvaj élet ismertetése* c. könyvében (Tolvajszavak gyűjteménye: 101–139; ugyanitt található egy „A tolvajnyelvről” szóló ismertetés (98–100), továbbá a „Tolvaj számok” (139–140) és a „Beszélgetések tolvajnyelven” (141–182) című fejezet).

²⁰ Miskolci szójegyzék 1775, Piarista szójegyzék 1775, Zsivány Szók 1776, Hajdúsági szójegyzék 1782, Egri szójegyzék é. n. Részletes leírásuk *A magyar szlengkutatás bibliográfiájában* található (KIS 2011: 59, 76–77, 79–83, 142, 173, 237–237).

²¹ Akadnak még további újságírók készítette viszonylag bőséges szójegyzékek is, pl. TÁBORI–SZÉKELY 1908, ZOMBORI 1988

²² A tolvajnyelv terjedelmesebb rendőrségi szójegyzékei még: A tolvajnyelv 1929, KEMÉNY 1937, KEPES 1945.

²³ Az orosz tolvajnyelvhez magyarul ld. még: KOVÁCS–SZTRÉS 1989: 209–244.

TORONYAI és BERKES anyagát az őket követő szótárak készítői (főleg JENŐ–VETŐ 1900 és A tolvajnyelv szótára 1911) sorra beépítették munkájukba, BERKES szójegyzéke még német fordításban is hozzáférhetővé vált (BERKES 1889, ENDRÖDY 1897, 1898).

Míg régebbi tolvajnyelvi szótáraink elég tisztán és keveredésmentesen a bűnözők szlengjét gyűjtötték össze, a legutóbb megjelent argószótárak csak némi fenntartással tekinthetők valódi tolvajnyelvi szótárnak, ezek ugyanis jelentős részben közszlenget tartalmaznak, mint például BOROSS–SZÜTS: *A mai magyar argó kisszótára* (1987) és *Megszólal az alvilág...* (1990) c. munkája; FAZAKAS: *Jasszok, zsarók, cafkavágók* c. könyve (1991) pedig szándékosan — „a »műfaj« szubjektív történeti keresztmetszete” (11) akarván lenni — válogat a különböző tolvajnyelvi és szlengszótárakból, kiegészítve ezt saját gyűjtésével.²⁴

A tolvajnyelv, mint maga a bűnözőtársadalom (ld. pl. TORONYAI munkájában: 1862: 9–26, 34–55), további belső típusokra bomlik²⁵, de ezeket a belső csoportnyelveket eddig még önálló szótárban nem dolgozták fel. Aránylag gazdag szójegyzékkel rendelkezünk a hamiskártyások szlengjéről (PARLAGHY 1898: 167–170, ZOLNAY 1933), és van, bár lényegesen kisebb gyűjtemény a prostituáltakról is (ZOMBORI 1986: 236–239).²⁶

4.1.3.2. Börtönszlengszótárak. A börtönszleng a tolvajnyelv mellett a bűnözői szlengek másik ismert fajtája. Különválasztásukat az indokolja, hogy meglehetősen valószínűnek látszik, hogy „a szabadlábon lévő bűnözői csoportok életmódja, a csoportokban uralkodó szokások és viselkedési formák, valamint a csoportokat létrehozó és működtető szabályok élesen eltérnek a börtönben mint szociológiai értelemben is zárt intézményben tapasztalhatóaktól, ami alapján joggal feltételezhetjük, hogy a börtönben kialakult szleng más jellemzőkkel rendelkezik, mint a szabadon élő bűnözőké” (SZABÓ E. 2008: 9).

Elkülönítésük nehézségeiről szólva teljesen igaza van SZABÓ EDINÁnak, amikor kifejti, hogy a „tolvajnyelv és a börtönszleng szétválasztása az elmúlt bő száz évben megjelent bűnözői szótárak alapján szinte lehetetlen, azonban mindenképpen abból kell kiindulnunk, hogy argószótáraink nyelvi anyaga jelentős részben (bár nehezen kimutathatóan és bizonyíthatóan) a börtönszlenget képviseli

²⁴ Gyűjtésének körülményei miatt bizonytalan, hogy valóban bűnözői szlenget tartalmaz MATIJEVICS LAJOS (1972b): „Vajdasági magyar argószótár” c. szójegyzéke. MATIJEVICS adatközlői „munkakerülők, csavargók, naplopók, utcalányok, csempészek, hordárok, utcaseprők sorából kerültek ki”, az ő beszélgetéseiket figyelte, jegyzetelte éjjelente titokban a közelükben letelepedve (i. m. 72–73).

²⁵ JENŐ és VETŐ *A magyar tolvajnyelv és szótára*-ban 1. a közönséges tolvajszókat, 2. a hamis kártyások, 3. a csirkefogók, 4. a kéjnyók és 5. a lókupeczek nyelvét említi a magyar tolvajnyelv fő fajaiként (JENŐ–VETŐ 1900: 31).

²⁶ Állítólag az 1990–1991. körül megjelent *Prostituáltak Világa* c. lap egyik számában is található egy kis szójegyzék, de ennek nem sikerült a nyomára bukkannom.

seli, hiszen vélhetőleg börtönökben, különböző bűnüldözési és büntetés-végrehajtási intézményekben gyűjtötték össze őket. Az ugyanis meglehetősen nehezen képzelhető el, hogy aktívan bűnöző csoportok egy életmódjuk — melynek része a nyelvük is — iránt érdeklődő idegent maguk közé beengednének. Ebből természetesen az is következik, hogy a »valódi« tolvajnyelv (szemben a börtönszlenggel) kevésbé kerülhetett a kutatók szeme elé.” (SZABÓ E. 2008: 9).

A magyar börtönszlengről (néhány kisebb szójegyzék után)²⁷ csak a 2000-es évek elején készült el egy aprócska, meglehetősen szakszerűtlenül összeállított kis füzet (FARKAS 2004), majd ezt egy sokkal alaposabb, egész országra kiterjedő gyűjtésű, lexikográfiaiilag is megbízható mű, SZABÓ EDINA (2008): *A magyar börtönszleng szótára* című munkája követte, amelynek 5096 szócikkben közzéadott anyaga tíz év alatt, közel ezer adatközlő kikérdezésével gyűlt össze tizenhat büntetés-végrehajtási intézetből (vö. SZABÓ E. 2008: 49).

A börtönszleng egyik speciális változatáról, a recski internáló tábor nyelvéről (lényegében a magyar lágerszlengről) is fellelhető valamennyi adat ERDEY SÁNDOR *A recski tábor rabjai* című kötetében (ERDEY 1984: 263–270), de szótár terjedelmű munka erről a nyelvváltozatról nem készült.

4.1.3.3. Diáknyelvi szótárak. A tolvajnyelvhez hasonlóan régóta ismert és viszonylag gazdagon adatolt csoportnyelvünk a diáknyelv. A magyar szleng első magyar adatokat tartalmazó önálló szótára éppen egy diáknyelvi szótár (DOBOS KÁROLY (1898b): *A magyar diáknyelv és szótára*), és azóta is kisebb-nagyobb rendszerességgel születtek és születnek diáknyelvi szókinccset bemutató munkák.

A diáknyelvi szótárak többsége egy(-két) iskola, város diákszlengjét dolgozza fel (CSÁNYINÉ 1987, GÉMES 1982, PAPP 1944b, RÓNAKY 1995, 1997, 1999, SZABÓ D. 2004, TÓTH 1990, VASNÉ 2010)²⁸, de legelső diáknyelvi szótárunk óta (DOBOS 1898b) előfordul, hogy a magyar nyelvterület sok pontjáról (THOMANN–TÓTH 1994) vagy egy összefüggő régiójából (MATIJEVICS 1972a) szolgáltatnak adatokat. (Ez az utóbbi három szótár szócikkeiben megadja az egyes szavak gyűjtési helyét is, így az egyes települések diáknyelvének vizsgálatára is felhasználható.) Országos gyűjtésűnek tekinthetjük az ifjúsági nyelvi pályázatokra beérkezett dolgozatokból összeállított szótárakat is (KARDOS–SZÜTS 1995, SZÜTS 2008, MAGYAR 2003), a legnagyobb gyűjtési terület és a legnagyobb szókinccs azonban mindenképpen HOFFMANN OTTÓ (1996): *Mini-tini-szótár*-ához kötődik. HOFFMANN szótára az egész magyar nyelvterületről gyűjtött negyed-

²⁷ Vö. C. FEHÉR 1991: 122–124, SZABÓ E. 1998, SZABÓ K. 1994. Ismerünk egy 1960-as években a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben készült kéziratot gyűjtést is (amelynek anyaga furcsa módon lényegében megegyezik a KISS KÁROLY (1963) szótárában találhatóival), de ezt készítője, VELKEI LÁSZLÓ megyei főügyészségi ügyész soha sem publikálta, mindössze egy rövidebb válogatás látott belőle napvilágot VÁRHELYI ANDRÁS (1992): *Fegyház* c. könyvében (210–214).

²⁸ Vannak ilyen típusú szójegyzékeink is: A budapesti volapük 1901, LÉNÁRT 1914, S. SZABÓ 1940 stb.

milliós korpuszból állt össze, és teaurusz jellegű szinonimaszótári elrendezésben mintegy 32 500 adatot dolgoz fel. Két szlengszótárunk (PARAPATICS 2008, Szleng szótár 1998) gyűjtési területéről nincs megbízható információ, ezeket leginkább a bennük fogalt szókincs tematikája alapján tekinthetjük diáknyelvi szótárnak.

4.1.3.4. Katonai szlengszótárak. A sorkatonai szleng a diáknyelv mellett az egyik legtöbbek által beszélt szakszlengünk volt a 20. század végéig, a sorkatonaság 2004-ben bekövetkezett megszüntetéséig. Ehhez képest a II. világháború előtről csak kisebb szójegyzékeket ismerünk róla (ld. KIS 2008a: 31–34, első-sorban 13–14. és 17. jegyz.), terjedelmesebb (és teljesebb), egy laktanya egy évének katonai szlengjét bemutató szótárak pedig csak az 1980-as években készültek (KÖVESDI–SZILÁGYI 1988, FÜLÖP 1991). Úgyszintén az 1980-as évtized katonai szlengjét dolgozza fel az első országos gyűjtésű katonai szlengszótárunk (KIS 1991), illetve ennek változatlan tartalmú, a nagyközönségnek szánt kiadása is (KIS 1992). E munka második, bővített kiadása (KIS 2008a) már az 1950-es évektől 2004-ig terjedő időszakból tárgyalja a sorkatonák szlengjét, így jelenleg ez a legátfogóbb magyar katonai szlengszótár, amely egyébként az egyes szócikkeiben megadja az adott szó vagy jelentés előfordulásának évtizedét is, ilyen módon a bemutatott félévszázad katonai szlengjének történeti szótáraként is használható.

A katonai szleng egy speciális típusát a határőrök szlengje képezi; erről VASKÓ PÉTER (1999) szótár terjedelmű szójegyzékéből, *A ferihegyi határőrök nyelve és folklórája*-ból alkothatunk képet.

4.1.3.5. Informatikai szlengszótár. Valódi magyar informatikai szlengszótár — bármilyen meglepő is ez — nem létezik. A NYÍRŐ ANDRÁS gyűjtötte, ÚJ PÉTER szerkesztette *Internetto zsargon-t* (1997) ugyan részben annak tekinthetjük, ámbar sokkal inkább az 1990-es évek közepén az *Internetto* portál körül kialakult internetes közösség nyelvét olvashatjuk benne. Mivel azonban ezt a közösséget épp a számítógép- és internethasználat fűzte össze, nem véletlen, hogy ebben a szótárban nagyobb mennyiségben előfordulnak az informatikai szleng kifejezései is.

4.1.3.6. Szótáraink között további szakszlengszótárakat nem találunk. Szójegyzékek ugyan akadnak a *k á r t y a j á t é k o s o k* (KÁZMÉRI 1921: 33–46, 54–57, ZOLNAY 1928: 311–364), a *k á b í t ó s z e r - é l v e z ő k* (KURDICS 1996: 203–205, HEITER 2001, ld. még PICK 1977, 1978; FAZEKAS 1993), a *s z í n é s z e k* (HARMAT 1911, GALAMB 1927)²⁹ vagy a (rock-, elektronikus)

²⁹ Állítólag DÉNES OSZKÁRNak is megjelent egy „Duma szótár”-a a *Színházi Élet*-ben, de erről a forrásról több adatom nincs.

zene szlengjéről (ZSUPOS 2000, PONGRÁCZ 1980: 176) stb., de ezek szótárban történt feldolgozásáról nincsen tudomásom.

4.1.4. Általános szlengszótárak. Az általános szlengszótárak azok a munkák, amelyek egy szótáron belül igyekeznek bemutatni a szleng több (esetleg valamennyi ismert) fajtáját. Az általános szlengszótárak legjelentősebb képviselője *A magyar fattyúnyelv szótára*, ZOLNAY VILMOS és GEDÉNYI MIHÁLY kéziratban maradt alkotása (1967). Ez a szótár ugyan napjainkban már nem felel meg (és talán a maga korában sem felelt meg) mindenben a tudományos követelményeknek, de a mögötte lévő szlengszemlélet és a benne összegyűjtött több tízezer adat révén így is a magyar szlengkutatás és -lexikográfia egyik kiemelkedő alkotása. Hasonló terjedelmű és jellegű szótár a magyar szlengről az elkövetkező évtizedekben nemigen fog napvilágot látni, így különösen sajnálatosnak tarthatjuk, hogy különböző személyes(kező) és tudománypolitikai okok miatt (erről ld. ZOLNAY–GEDÉNYI 1967: I, 0184–0213; vö. még KIS 2000) a fattyúnyelvi szótár nem jelenhetett meg. Ennek a szótárnak a kiadási lehetőségeit keresve, az anyag bizonyos szempontú szűkítésével készültek további szintén általános szlengszótárak is (ZOLNAY–GEDÉNYI 1960, 1961, 1970), de kiadóra ezek sem találtak.

Az újabb munkák közül ANDRÁS–KÖVECSES magyar–angol (1989, 1994) és angol–magyar szlengszótára (1991, 1995) említhető mint általános szlengszótár: alvilági, diáknyelvi és katonai szlengből való szavakat, illetve korosztályonként különböző szlengek szókincsét (ANDRÁS–KÖVECSES 1989: 26–27) vették fel szótáraikba a szerzők, akik e szótárak elsődleges funkcióját figyelembe véve természetesen leginkább a közszlengből válogattak. Ugyanez mondható el KÖVECSES *Magyar szlengszótár-áról* (1998, 2009) és TIMÁR–FAZAKAS (2003) munkájáról is. A PÁTROVICS-féle *Német szlengszótár* (2004) szintén általános szótár, bár a közszlengen kívüli merítése szűkebb az ANDRÁS–KÖVECSES szerzőpárosénál, és elsősorban az ifjúsági nyelvre helyezi a hangsúlyt.

A megjelent általános szlengszótárak közül kiemelkedik FENYVESI ISTVÁN (2001): *Orosz–magyar és magyar–orosz szlengszótár-a*. Ez a munka nemcsak terjedelmében múlja felül társait, hanem abban is, hogy igen bőven válogat a teljes 20., sőt részben a 19. század orosz szlengjéből és annak legkülönbözőbb fajtáiból a tolvaj-, börtön- és rendőrnnyelvtől az autóvezetők, taxisok, vadászok, kártyások, zenészek, repülősök szlengjén át a sportolók, hippik, kábítószerfogyasztók stb. szlengjéig. Ráadásul mindezt úgy teszi, hogy szinte kivétel nélkül magyar szlengmegfelelőket is rendel az orosz szlengszavakhoz, azaz igen gazdag magyar szlenganyagot is feldolgoz.

4.2. A magyar szlengszótárak lexikográfiai típusai

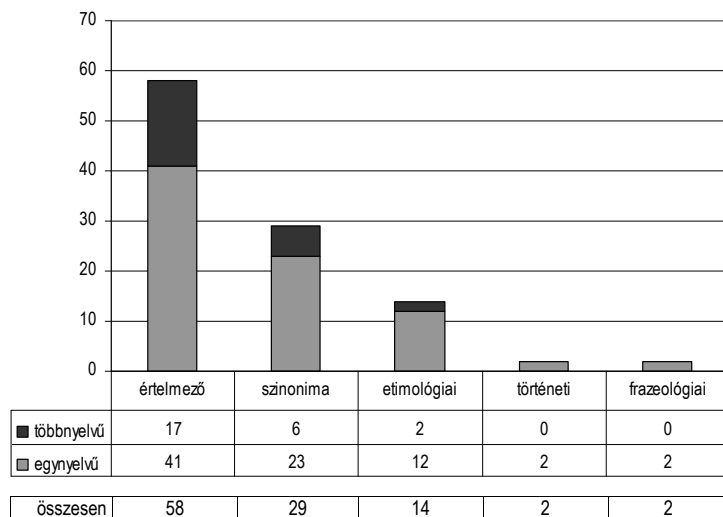
Funkciójuk, azaz lexikográfiai típusaik (vö. O. NAGY 1970: 141–145) szerint rendezve kevésbé változatos a szlengszótárak mutatta kép, mint a szleng típusai

felől nézve. E szerint alapvetően két nagy csoportra oszthatjuk őket: az egy- és a többnyelvű szlengszótárakra.

Mint minden szótár, a szlengszótárak is — közvetve (fogalmi csoportba sorolással, példamondatokkal) vagy közvetlenül (körülírással, szinonimákkal) — megadják a szócikkeikben bemutatott szlengszavak vagy -kifejezések jelentését. Azokat a szótárakat, amelyek csak a jelentést közlik (esetleg grammatikai vagy a használatra vonatkozó és egyéb stilisztikai megjegyzésekkel), értelmező szótáraknak tekinthetjük. Az egynyelvű magyar szlengszótárak esetében az értelmezés nyelvváltozata kivétel nélkül a magyar sztenderd (köznyelv), míg a többnyelvű szlengszótárak között az értelmezés megadása során kétféle gyakorlattal találkozhatunk: az értelmezés történhet egyrészt a célnyelvi sztenderden (pl. amikor az angol szlengszavakat a magyar köznyelvben megfogalmazott jelentéssel mutatják be: ezek a többnyelvű értelmező szótárak), vagy — szlengszótárakról lévén szó — előfordul az is (esetleg a köznyelvi értelmezést kiegészítve), hogy a célnyelv szlengjéből rendelnek azonos jelentésű szlengszavakat a forrásnyelvi szlengkifejezésekhez. A többnyelvű szótáraknak ezt a típusát nevezhetjük (valódi) fordítói szótáraknak.

Az értelmező szótárakon kívül, előfordulnak szlengszótáraink között rokon értelmű megfelelőket megadó egy- és többnyelvű szinonimaszótárak (illetve ezek altípusaként tezauruszok, amelyek nem betűrendben, hanem témakör szerint rendezik el anyagukat); továbbá történeti, etimológiai és frazeológiai szlengszótárak is.

A nyelvtudományi szempontból fontosabb szótárfajták közül az alábbi típusok találhatók meg a magyar szlengszótárak között:

5. ábra: A magyar szlengszótárak lexikográfiai típusai

4.2.1. Egynyelvű szlengszótárak

4.2.1.1. Értelmező szótárak. Legtöbb szlengszótárunk pusztán a szleng egy (ritkábban több) fajtájának szókincsét szándékozik közzétenni. A nyelvi anyag közlésére a szótárkészítők a leggyakrabban rövid, többnyire néhány szavas köznyelvi értelmezéssel ellátott szólistákat készítenek. Az így készült munkákat leginkább értelmező szótáraknak tekinthetjük, hisz céljuk az — mint a köznyelvi értelmező szótáraké is —, hogy a szókincs kiválasztott részét értelmezzék, azaz a jelentéstartalom főbb elemeivel körülírják, rokon értelmű szók segítségével kifejtsék, magyarázzák (H. BOTTYÁNFY et al. 1987: 14). Az értelmezés mellett az újabb munkák megadják a címszavak szófaját, továbbá ragos alakokat, stilisztikai minősítéseket, példamondatokat stb. is beépítenek szócikkeikbe.

A szótárban szereplő szlengszavak és -kifejezések jelentésének értelmező szótári jellegű megadásával lényegében az összes magyar szlengszótárban található, bár az értelmezés szakszerűsége meglehetősen nagy különbségeket mutat az *Internetto zsargon*-ban (ÚJ 1997) jellegzetesen előforduló, inkább a használati helyzetet felvázoló szituatív leírástól a nyelvészeti lexikográfiában elvárt precíz, minősítésekkel ellátott, példamondatokkal illusztrált jelentésmegadásig (pl. KÖVESDI–SZILÁGYI 1988, KIS 2008a).

4.2.1.2. Szinonimaszótárak. A szlengszavak jelentésének megadása, azaz az értelmezés mellett sok szlengszótárunkban további, illetve más szótárépítési szempontok is érvényesülnek. Nem ritka például a szótári rész után álló (sokszor a szókincsnek csak egy részét felölelő) *s z i n o n i m a - v a g y t é m a k ö r i m u t a t ó*. Ez több szlengszótárban megtalálható, például SZIRMAY (1924: 51–61), KÁLNAY–BENKES (1926: 5–17), BOROSS–SZÜTS (1987: 41–56, 1990: 32–48) tolvajnyelvi szótárában. Az ilyen mellékletszerű fejezetekben akad példa betűrendes szinonimaszótárra, amikor az ábécérendbe sorolt köznyelvi vezérszavak alatt vannak felsorolva a szlengszinonimák (KARDOS–SZÜTS 1995: 151–197, Szleng szótár 1998: 5–51, KÖVECSÉS 1998: 323–360, 2009: 303–336, SZÜTS 2008: 137–176), és találunk témakörök szerinti (tezaurusz jellegű) elrendezést is (SZIRMAY és KÁLNAY–BENKES már említett munkáján túl tematikus elrendezés látható RÓNAKY (1995/1997/1999) könyvének szójegyzékében (1999: 107–49) és PARAPATICS könyvében (2008: 125–143) is. Kerül olyan megoldás is, amely keveri a kétféle szinonimamutatózást: VASNÉ TÓTH KORNÉLIA szótárában részben betűrendbe szedett köznyelvi megfelelők után vannak felsorolva a diáknyelv rokon értelmű szavai, de a fontosabb, gazdagabb diáknyelvi szócsoportokat (osztályzatok, tantárgyak stb.) témakörök alapján csoportosítja (VASNÉ 2010: 111–121). A köteteknek ezeket a részeit — még ha maguk nem is így nevezik, hanem pl. a „szavak tárgykörök szerinti csoportosításá”-nak (MATIJEVICS 1972: 79) — mindenképpen szinonimagyűjteményeknek tekinthetjük.

A szlengszinonimáknak egy-egy köznyelvi vezérszó alá való csoportosítása és önálló fejezetben való felsorolása helyett néhány szlengszótárunk más megoldáso-

kat alkalmaz a rokon értelmű szavak bemutatására. KIS TAMÁS katonai szlengszótárai (1991, 1992, 2008a) és SZABÓ EDINA börtönszlengszótára (2008) például a szócikkeken belül, a jelentésmeghatározások befejező részében egy másik címszó megadásával ún. vezérszócikkekre utal, és ezekben a vezérszócikkeken vannak felsorolva a szinonim szavak. (Vö. SZABÓ EDINÁNÁL: **adi** fn *gyak* Ötszáz forint(os bankjegy). — **kékhasú, lila, meredtszemű, nagycsákó. kékhasú** fn *ritk* Ötszáz forint(os bankjegy); **adi. lila** fn *ritk* Ötszáz forint(os bankjegy); **adi.** Stb.)

Ezekben a szótárakban tehát a szinonimák csak egy szócikkben vannak megadva, a többi szócikkből pedig erre a vezérszócikkekre történik utalás. *A sárbogárdi diáknyelv szótára* (TÓTH 1990) hasonló módon jár el, de ez a munka minden érintett szócikkben felsorolja az összes rokon értelmű szót.

Mivel témakörök alapján szerveződik, és szinonimákat is felsorol, bizonyos értelemben teaurusz jellegű szinonimaszótárként tekinthetünk ZOLNAY és GEDÉNYI (1996): *A régi Budapest a fattyúnyelvben* című könyvére is, amelyben egy-egy fejezet egy-egy témakör szavait tartalmazza betűrendes szócikkeken. Ehhez hasonló az elrendezése MATIJEVICS (1979): *Az utca nyelve* c. könyvének is.

Az eddig felsorolt munkák — mint látható — valójában nem szinonimaszótárak, azonban a bennük található mutató miatt akként is használhatók. Valódi szinonimaszótár — amelynek szerkezetét a rokon értelmű szavak szerinti összerendezés határozza meg alapvetően, azaz amelybe a szinonimák nem mellékletként, a betűrendes értelmező szótárt kiegészítő mutatóként kerülnek bele — mindössze kettő akad az egynyelvű magyar szlengszótárak között (mindkettő tematikusan szerveződő teaurusz): ZOLNAY–GEDÉNYI (1970): *A magyar fattyúnyelv szinonimái* c. munkája, melyben *A magyar fattyúnyelv szótára*-nak (1967) teljes szókincsét rendezték a szerzők témakörök szerint köznyelvi címszavak alá, valamint teljes egészében szinonimaszótár HOFFMANN OTTÓ (1996): *Mini-tini-szótár*-a is. Ez utóbbi 32 500 adatát PÓRA klasszikus szinonimaszótárának (PÓRA 1907) elrendezési elveit követve 23 nagyobb fogalmi kör alá, azokon belül mintegy 1760 címszóba rendezetten, azaz egyféle hatalmas „témaköri szinonimamutatóként” közli.

A *Mini-tini-szótár*-nál tagoltabb szerkezetű ZOLNAY és GEDÉNYI szótára. Készítőinek elsődleges célja egy köznyelv–fattyúnyelv elrendezésű szótár létrehozása volt, amelynek szerkesztése során a szavakat kis számú főcsoportokba, majd ezek alá rendelt további alcsoportokba sorolták (pl. a villamos részeit [ütköző, kapaszkodó stb.] megnevező szavak elhelyezésekor: **G.** Társas-közösségi élet. **VI.** Közlekedés. **5.** Vasúti járművek. **f.** Villamos. **f-1.** Kellékek). Fontos szempont volt a logikus rendszerezés, az áttekinthetőség, ügyeltek rá, hogy az egyes csoportokba se túl sok, se túl kevés szó ne kerüljön. Ezt természetesen csak úgy lehetett megvalósítani, hogy az egy csoportba kerülő szavak esetenként tágabb fogalmi csoportot alkotnak, míg máskor valódi szinonimák kerültek a szótárt felépítő blokkokba, hiszen míg a tolvajlásra 698 vagy a közösülésre 250 rokon ér-

telmü szót gyűjtöttek, addig a szerénynek vagy a kegyelemnek csak 1 megfelelője akad fattyúnyelvi anyagukban.

A *magyar fattyúnyelv szinonimái*-ban a rokon értelmű szavak csoportokba rendezett felsorolásán kívül — megkönnyítendő a keresést azok számára is, akik nem akarnak megismerkedni a szótár szerkezetének logikájával — egy „tárgymutató” is található (601–651), amelyben betűrendbe szedett köznyelvi szavak utalnak tovább a keresett (a megfelelő tematikus helyre besorolt) fattyúnyelvi szinonimákhoz. A teauruszba rendezett szavakon (és ezek logikai rendjének igen részletes bemutatásán) kívül a szótár terjedelmesebb nyelvi alakulatokat is tartalmaz: a IV. kötetben obszcén és torzított közmondásokat, mondásokat, továbbá fattyúnyelven írott verseket is találunk (579–593). Mindezeket a szótár szerkesztői kiegészítik a fattyúnyelv feldolgozott szóanyagának statisztikai-gyakorlati adataival, valamint a magyar fattyúnyelvi szókinccs témaköreinek a francia argóéval való összevetésével is.

4.2.1.3. Történeti és etimológiai szótárak. A szleng szavainak történeti adatait, változását, eredetét elsődleges célként bemutatni akaró *n y e l v t ö r t é n e t i* és *e t i m o l ó g i a i* szlengszótárként leginkább ZOLNAY–GEDÉNYI fattyúnyelvi nagyszótárát (1967) említhetjük.³⁰ A *magyar fattyúnyelv szótára* magában foglalja a legtöbb ismert forrás szlengadatait, így máig ez a legteljesebb történeti szlengszótárunk, amely — megadva azok előfordulási idejét — felsorolja az egyes címszavakra talált összes adatot (írás- és alakváltozatokat, különböző jelentéseket), és egyúttal szófejtő szótárként is használható, hisz minden szóhoz igyekszik etimológiát adni. Szerkesztőinek alaposágát mutatja, hogy az idegen eredetű szlengszavak származásának megállapításához 95 külföldi szlengszótárt dolgoztak fel, és összeállítottak egy 130 oldalas cigány–magyar szótárt is, a belső keletkezésű szavak magyarázatához pedig egy olyan szóalkotási rendszerezést készítettek, ami tartalmazza a fattyúnyelvben előforduló, de a sztenderd nyelvtanokban nem tárgyalt szóalkotási módokat is.

ZOLNAYÉK fattyúnyelvi szótára mellett a KIS TAMÁS szerkesztette szótárakban (vö. KIS 1991, 1992, ZOLNAY–GEDÉNYI 1996, SZABÓ E. 2008) fordulnak elő aránylag nagyobb számban etimológiai megjegyzések. Ezek a kötetek leginkább az értelmező kéziszótár (vö. ÉKsz.²) gyakorlatához hasonló technikát alkalmazva (az értelmező rész után álló szögletes zárójelben, rövidítésekkel, tömören) igyekeznek címszavaik etimológiáját megadni, vagy legalább a szó keletkezésének módjára utalni.

Egy szlengszótár természetesen csak akkor tekinthető valódi történeti vagy etimológiai (esetleg történeti-etimológiai) szótárnak, ha a szócikkeiben követke-

³⁰ Köznyelvi etimológiai szótáraink is tartalmazzák néhány közkeletű szlengszavunk etimológiáját például a TESz.: *balek, bratyi, brígó, buli, cucc, csaj, dumál* stb.; az EWUng. közel száz új címszava között is akadnak szlengszavak, pl.: *kégli, krapek, mószerol, piti* stb. (vö. ZAICZ 1991: 655).

zetesen bemutatja a szleng szókészletének múltját, változását (minél korábbtól és minél teljesebb adatoltsággal), illetve ha minden szócikkében feltárja a tárgyalt szlengszavak eredetét, etimológiáját. Ezeknek a kritériumoknak csak ZOLNAYék említett munkája tesz eleget, azonban sok további szlengszótárban találunk több-kevesebb következetességgel beépített etimológiai megjegyzéseket (ritkábban időponthoz kötött történeti adatokat), még ha nem is minden szócikkben szerepelnek efféle információk, és ha e szótáraknak nem is elsődleges célja a szlengszavak történetének, változásának bemutatása.

Néhány szlengszótár viszonylag következetesen helyez el szócikkeiben kisebb etimológiai utalásokat. JENŐ–VETŐ (1900) és FAZAKAS argószótára (1991), továbbá TIMÁR–FAZAKAS munkája (2003) például általában jelöli az idegen eredetű szlengszavak átdó nyelvét. Ezek a szótárak valódi szófejtést nem adnak, többnyire még az átdó alakot sem közlik, csak a forrásnyelvre utalnak.

Némely diáknyelvi szótárunk (DOBOS 1898, HOFFMANN 1996) szófejtései és eredetmagyarázatai nemcsak a jövevényszavakra terjednek ki, ellenben sokkal esetlegesebbek, mert leginkább csak azokról a szavakról adnak etimológiai magyarázatokat, amelyekről valami érdekességet tudnak közölni. DOBOS például előszeretettel szól a tájszógyűjteményekből már adatolt diáknyelvi szavakról (vö. *befűteni*, *belebőszülni*, *brugó*, *budli* stb.) vagy azokról, amelyek KLUGE német diáknyelvi szótárában (1895) is megtalálhatók (vö. *famulus*, *filiszter*, *pumpolni*, *randált csapni*).

Lényegében etimológiai magyarázatoknak tekinthetjük MATIJEVICS diáknyelvi szótárában a szókincs gazdagításának módjait bemutató fejezetet is (1972: 25–77). Efféle, a szóalkotás módjait elemző fejezettel egyébként több más műben is találkozhatunk a szótári részt kísérő tanulmányokban, ezeket azonban nem számítottam az etimológiákat is adó szótárak közé, mert — ellentétben MATIJEVICS munkájával — nem szócikk formában dolgozzák fel a szóeredet kérdését.

Történeti szótárként ZOLNAY–GEDÉNYI nagyszótára mellett — a fogalmat némiképp tágabban értelmezve — még KIS TAMÁS katonai szlengszótárának második kiadását (KIS 2008a) említhetjük meg: ennek a munkának nagyjából fél évszázadot felölelő adatai a használat évtizedére utaló jelzésekkel vannak ellátva, így ez a mű, ha egy rövid korszakra érvényesen is, de mégiscsak megfelel annak a történeti szótárakkal szemben felállított követelménynek, hogy a vizsgált nyelvváltozat „szókészletének múltját fejlődésében, változásában” bemutassa (H. BOTTYÁNFY et al. 1987: 33).

4.2.1.4. Frazeológiai szótárak. Szólásokat, közmondásokat, szállóigéket, rigmusokat, találós kérdéseket és egyéb frazeológiai egységeket a legtöbb magyar szlengszótár tartalmaz, azonban ZOLNAY VILMOS és GEDÉNYI MIHÁLY: *Szólásmondások a budapesti fattyúnyelvben* c. munkáján (1961) kívül nincs kizárólag frazémákat feldolgozó szlengszótárunk. ZOLNAY és GEDÉNYI a felvett kifejezé-

seket szigorúan első szavuk/szavaik alapján állították ábécérendbe (ennek megfelelően a határozott névelővel kezdődőek, pl. *a béka sleppjénél van* 'lecsúszott, rossz helyzetben van', *a bolha köhög* 'lekicsinylő mondás valakire' (5) az „A” betűhöz vannak sorolva). Amennyiben az egyes szólásmondások több alakváltozatban is belekerültek a szótárba, akkor ezeket utalásokkal kapcsolták a magyarázatot tartalmazó szócikkhez. Az egyes frazémákat a szerzők ún. „csoportjelzésekkel” látták el (ált., tolv., kártya stb.), azaz megadták azt a szlengtípust, amelyből az adott kifejezést merítették. Emellett természetesen közölték a bemutatott szólásmondás jelentését is, továbbá az értelmezés mellett jelezték, ha már nem használt, elavult frazémáról van szó.

Ezen a ZOLNAY-ék készítette „tisztán” frazeológiai szlengszótáron kívül csak olyan gyűjteményekkel találkozhatunk, amelyekben mintegy mellékletként, önálló fejezetben szerepelnek a frazéma jellegű szlengkifejezések (ilyenek például RÓ-NAKY EDIT szótárai), azonban ezek a munkák többnyire nem minősíthetők még korlátozott értelemben sem frazeológiai szótáraknak vagy szójegyzékeknek, mert elrendezésük esetleges, nem szótár jellegű, így az egyes kifejezések kikeresése is meglehetősen nehézkes bennük.

A frazeológiai szlengszótárak hiányának oka minden bizonnyal az, hogy a szleng szavai és egy szónál terjedelmesebb kifejezései erősen összefüggenek, nagyon nehezen választhatók szét, ha ezt nem mechanikusan kívánjuk elvégezni. Számtalan olyan fordulatot ismerünk a különböző szlengekben, ahol ugyanazt a jelentést egy szóval és többszavas fordulattal is ki lehet fejezni (vö. *télakol ~ télakot vesz* 'megszökik', *rokkázik ~ nyomatja a rokkát* 'nyalizik' stb.), vagy az is gyakori, hogy az adott szlengszó különböző szólások részeként, eredeti jelentésének témaköréhez szorosan kapcsolódva is felbukkan (*kavar* 'kotnyeleskedik': *kavar, mint a mérgezett egér; kopasz* 'újonc katona': *Sír az öreg ágya, kopasz fekszik rája; A kopaszok veszekednek, az öregek leszerelnek* stb.). A szónál terjedelmesebb kifejezéseket és a szónyi terjedelmű lexémákat összefüggéseik miatt tehát célszerű együtt, egyetlen szótári részen belül tárgyalni.³¹ Ezeknek az eltérő

³¹ Az sem tekinthető a legjobb megoldásnak, ha a szótár egy elkülönített részében sorolódna fel a vizsgált szleng állandósult szókapcsolatait, mint a ZOLNAY–GEDÉNYI-féle *A magyar fattyúnyelv szótára*-ban (1967), amelyben a XXI. kötet tartalmazná — a szerzők előzetes tervei és az első kötetbeli útmutató szerint — a névelő nélkül három szónál hosszabb kifejezéseket. (A valóságban a frazémáknak ez a szószám alapján történő feldolgozása nem valósult meg: különösebb ellenőrzés nélkül is rögtön látszik, hogy a rövidebb, akár egyszavas frazémák is [pl. *Túró(t)!*, 290. lap] belekerültek a szótárnak ebbe a részébe. Ennek okát nem ismerjük. Gondolhatnánk, hogy a szólásmondásokat tartalmazó kötet készítésének idején (ellentétben az első kötetben megfogalmazott elképzelésekkel) már egy önállóan is megálló frazeológiai szótár elkészítése volt a szerzők célja. Ennek azonban ellentmond, hogy *A magyar fattyúnyelv szótára*-nak ez a XXI. kötet teljes egészében azonos a *Szólásmondások a budapesti fattyúnyelvben* c. (1961) munkájukkal. Ez természetesen fölöttébb kétséges teszi, hogy önálló frazeológiai szótárunk valóban csak budapesti anyagot ölelne fel, de ha mégis így lenne, akkor azt kell valószínűsíteniünk, hogy nagyszótárunk XXI. kötet nem tartalmazza a nagyszótár teljes frazémaanyagát.)

terjedelmű nyelvi egységeknek (szavaknak és szó szerkezeteknek) az együtt való kezelésében problémát egyedül a frazémáknak a betűrendbe sorolása szokott okozni, jóllehet erre a magyar szólás- és közmondásgyűjtemények (az értelmező szótárakhoz hasonlóan) egy régóta ismert, jól használható technikával szolgálunk: eszerint a kifejezések ábécérendbe való illesztésének legcélszerűbb, a visszakeresést megkönnyítő és egyúttal az összefüggésben lévő kifejezéseket is együtt tartó eljárása az első állandó főnévi elemnek vagy a szókapcsolat legjellemzőbb szavának a vezérszóvá minősítése és a frazéma ez alá történő elhelyezése, amit a további fontosabb szavaknál utalások elhelyezésével kell kiegészíteni (ld. pl. O. NAGY 1982: 22–23). Ezt a megoldást bizonyára nem minden szótárkészítő gondolja követendőnek, mert emellett még manapság is gyakran előfordul az a ZOLNAYÉKTÓL látott eljárás, hogy a szótár összeállítója az egész kifejezést „címszóvá” teszi, és ennek megfelelően illeszti be a betűrendbe.³²

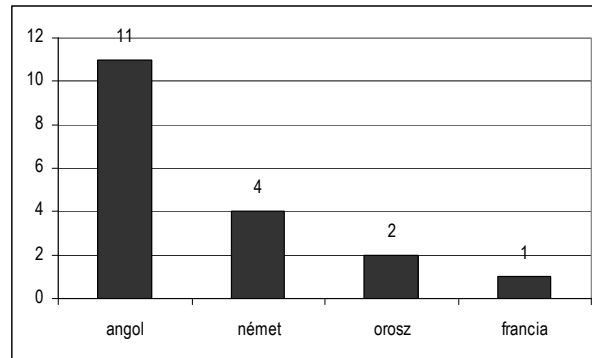
4.2.2. Kétnyelvű szlengszótárak

Kétnyelvű szlengszótáraknak azokat a munkákat tekinthetjük, amelyekben a bemutatni szándékozott (címszóként szereplő) szlengszavakat egy másik nyelven értelmezik.³³ A magyar szlengszótárak hosszú időn keresztül többségükben egynyelvű szótárak voltak, a kétnyelvű szlengszótárak típusa — ha THIELE (1882) és WHITE (1960) munkájától eltekintünk — teljesen új a magyarországi szlengkutatásban. Az utóbbi huszonöt évben bekövetkezett elterjedésüket elsősorban minden bizonnyal az idegennyelv-tanulásnak és az interneten szabadon elérhető zenéknek³⁴, filmeknek stb. köszönhetik, hiszen egy idegen nyelv hétköznapi beszélt változatának megismerésében nagyon jól használhatók. Természetesen nemcsak a nagyközönségnek, hanem szűkebb szakmai körnek készült szótárak is akadnak ezek között a munkák között, amelyeknek túlnyomó többsége, mint a 6. ábrán is látszik, angol–magyar kétnyelvű szótár:

³² Ez a nem túl szerencsés eljárás látható például PARAPATICS ANDREA szótárában (2008) is, amelyben így egy „címszó” a *meresztí a seggét, a se kép, se hang, a van benne [egy-két, egypár] vonó* stb. Ezzel az eljárással a legfőbb gond az, hogy a szólások, kifejezések nagyon gyakran több (szórendi) változatban is élnek, ezért egyáltalán nem biztos, hogy az olvasó pont azzal a kezdőszóval fogja keresni az adott szó szerkezetet, mint amivel a szerző megadja. Korántsem evidens, hogy például a határozott névelővel kezdődő kifejezéseket (*a két szép szeméért, a levegőben lóg*) az a szerint célszerű besorolni. Az utóbbi kifejezés szócikke mutatja is ezt, ugyanis az A betűs szavak közé helyezett *a levegőben lóg* mellett felsorolt *lóg a levegőben* alakváltozatot hiába keresnénk az L betűnél, ha mi épp a második helyre rangsorolt alakot szeretnénk megtalálni. (Ld. még KIS 2008b: 91–92.)

³³ Bonyolítja a kérdést az a korábban már említett eset, amikor egy szótár például az angol vagy a német stb. szlenget kívánja bemutatni úgy, hogy magyarázataiban ezekhez az idegen nyelvi szlengkifejezésekhez magyar köznyelvi értelmezést rendel. Ebben az esetben a magyar szleng semmilyen formában nem fordul elő ezekben a munkákban, azaz igazából ezek nem is a magyar, hanem az angol, a német stb. szleng szótárjai. Erről ld. a 12–13. lapon írottakat!

³⁴ Ld. például a Rapnyelv.hu oldalon posztolt fordításokat, elemzéseket, amelyek némelyike igen alapos idegen nyelvi szlengismeretet mutat.

6. ábra: A kétnyelvű szlengszótárak megoszlása

4.2.2.1. Kétnyelvű szlengszótáraink többsége lexikográfiai szempontból értelmező szótárként írható le. Ezeket a kétnyelvű szótárakat a szótártani szakirodalomban *fordítói szótárak*-nak is nevezik, én azonban a *fordítói szótár* kifejezést csak azokra a két- vagy többnyelvű szlengszótárakra használom, amelyekben a forrásnyelvi szlengszó jelentéseként megadott célnyelvi kifejezés is szlengszó, azaz egymás szlengbeli fordításaként foghatók fel (vö. orosz *бабёнок, бабёц* = *baba, bébi, bige*: FENYVESI 2001: 29). Azokat a szótárakat viszont, amelyekben a célnyelven nem szlengmegfelelőt adnak meg jelentésként, hanem a célnyelvi sztenderden *értelmezik* a forrásnyelvi szlengszót, kétnyelvű értelmező szótáraknak tekintem (vö. német *Kabore* = „a hely a hová a tolvajok a lopott tárgyakat vagy a betöréshez szükséges eszközöket elrejtik vagy elássák”: THIELE 1882: 36; magyar *mazli* = good luck: WHITE 1960: 31).

Mindezeket figyelembe véve akár azt is mondhatnánk, hogy valódi kétnyelvű szlengszótáraknak csak a fordítói szótárakat számíthatjuk, hiszen kizárólag ezek azok, amelyekben szlengmegfelelők szerepelnek mindkét nyelv oldaláról. Ilyen valódi, tisztán fordítói szlengszótárakat azonban nem találunk a kétnyelvű szótárak között, és valószínűleg soha nem is fogunk, ugyanis egy-egy nyelv szlengszavai gyakran olyan speciális területeket fednek le, amire a másik nyelvben nincs szó se a szlengben, se az adott nyelv más változataiban. (Vö. magyar katonai szleng *kanalazás* 'az áldozat csupasz hasának egy kanál homorú oldalával történő nagyon gyorsan ütögetése' vagy orosz tolvajnyelvi *боек* [tkp. *harcos*] 'a tolvajbíróóság ítéleteinek végrehajtója'.) Az efféle szavak miatt elkerülhetetlen, hogy a kétnyelvű szlengszótárak mindig kevert típusként jelentkezzenek.

A kétnyelvű szlengszótárak közel kétharmada magyar–angol vagy angol–magyar, magyar szlengkifejezéseket elsősorban természetesen a magyar–angol szótárak tartalmaznak (WHITE 1960, ANDRÁS–KÖVECSES 1989, 1994, KÖVECSES 2006b; vö. ANDRÁS–KÖVECSES 1991, 1995, Szleng szótár 1998, KÖVECSES 2006a, TAKÁCS 2002, MAGYAR 2003, GERENCSEN 2004).

További magyar szlenget tartalmazó, nem angol párú kétnyelvű szlengszótár még: magyar–német: DAHN 1999, MAGYAR 2003, német–magyar: PÁTROVICS 2004, magyar–francia: SZABÓ D. 2004, valamint orosz–magyar: FENYVESI ISTVÁN 2001.

4.2.2.2. A kétnyelvű szlengszótárak lexikográfiai típusuk szerint leggyakrabban értelmező szótárnak tekinthetők, azonban találunk közöttük néhány *s z i - n o n i m a s z ó t á r t* is. Ilyen a *Magyar–angol szlengszótár* (alcíme szerint: *Hungarian–English Thesaurus of Slang*: ANDRÁS–KÖVECSES 1989 és 1994), amelyben „a magyar szavak nem egyenként vannak megfeleltetve egy (vagy több) angol szónak — mint a szokványos kétnyelvű szótárakban —, hanem újszerű módon a szótári egységek (szavak, kifejezések, idiómák) mindkét nyelven általában egyszerű magyar, ill. angol köznyelvi szavak (fogalmak) alá vannak csoportosítva” (i. m. 9), a szótárba felvett szlengszavak megtalálását pedig mutatók segítik a szótár végén. Ebből az eljárásból az következik, hogy a használó ezt a munkát hagyományos (1) magyar értelmező, (2) magyar és angol szinonima-, valamint (3) magyar–angol kétnyelvű szótárként is forgathatja (uo.).

Ugyancsak a magyar szleng szinonimaszótárai közé sorolhatjuk az említett mű „párját”, az *Angol–magyar szlengszótár-t* is (ANDRÁS–KÖVECSES 1991 és 1995), amely egy-egy angol kifejezéshez általában több magyar szlengmegfelelőt is sorol, míg FENYVESI ISTVÁN *Orosz–magyar és magyar–orosz szlengszótár*-ának (2001) magyar–orosz részében az orosz szleng rokon értelmű kifejezéseit találhatjuk meg a magyar köznyelven megadott jelentésük alá sorolva.

A kétnyelvű értelmező szlengszótárak számához (17) képest meglehetősen kicsi a szinonimaszótárak száma (6), ám még inkább igaz ez azokra a kétnyelvű szótárakra, amelyek *e t i m o l ó g i a i* magyarázatot is adnak. Efféle, a szóeredetet is közlő kétnyelvű szlengszótárunk mindösszesen kettő van: THOMAS C. DAHN (1999), valamint SZABÓ DÁVID (2004) munkája. Szócikkeinek túlnyomó többségében mind a két szótár megadja a tárgyalt szlengszó rövid etimológiáját, és ezen túl mindkét szótár további igen jól használható adatokkal szolgál a szavak keletkezési módjáról: a DAHN-szótár egy függelékben az átadó nyelvek szerint csoportosítva is felsorolja a magyar szleng *e* szótárban bemutatott, más nyelvekből átvett kölcsönszavait (322–325), SZABÓ DÁVID könyvének jelentős része pedig — nem szócikkés formában — épp a magyar szleng szavainak keletkezését tárgyalja, egyes fejezeteiben részletesen olvashatunk a jövevényszavak, valamint az alaki és jelentésbeli szóalkotás kérdéseiről.

5. A magyar szlengszótárak jövőjéről

Az eddig megszületett magyar szlengszótárak áttekintése után magától vetődik fel a kérdés, hogy vajon milyen újabb szlengszótárak fognak sorakozni a már odakerültek mellett a kutatók és az érdeklődők polcain, vagy még inkább, milyeneknek kellene odakerülniük, mihamarabb elkészülniük.

A kérdés első felére viszonylag könnyű válaszolni, hiszen a jól látható tendenciák alapján nem nehéz megjósolni, hogy bizonyára a jövőben is a nem tudományos igényű és célú, inkább szórakoztató olvasmányoknak szánt munkák fognak nagyobb számban napvilágot látni. Ezekre, mint a már ma is kézbe vehető előzményeikre, szinte minden mostani írásom első részében kifogásolt hiányosság jellemző lesz: azonosíthatatlan forrásból, homályos szlengkoncepció alapján, bizonytalan módszerekkel mutatnak be a fiatalok számára érdekesnek gondolt, innen-onnan összeválogatott, közszlengszerű ifjúsági nyelvi elemeket.

Szaporodnak majd kétnyelvű szlengszótáraink is, amelyeknek a többséget alkotó kétes értékű darabjai az előző bekezdésben emlegetett „könnyed stílusú” egynyelvű szótárak talajáról indulva készülnek el, fennen hirdetve, hogy a korszerű idegen nyelvi tudás záloga az élőnyelv és a szleng ismerete. Nagy valószínűséggel még az is előre megmondható, hogy az e típusban ma is többségben lévő angol–magyar szlengszótárakból íródik majd több, de szerencsés esetben (és mert egyre növekvő igény van rá) talán az olyan jeles szlenghagyományokkal rendelkező nyelvek, mint a francia, vagy olyan Magyarországon egzotikusnak számító nyelvek, mint a japán is nem túl sokára kiérdemlik, hogy legyen a magyarral összekapcsolt és hozzáértő szakember által készített szlengszótárak.

Várható szlengszótárainkat számba véve meg kell említeni, hogy bizonyos erre utaló jelek alapján egyes nem hétköznapi foglalkozások, hobbik vagy éppen szubkulturális csoportok szlengjei is helyet fognak követelni a szlengszótárak között. Én magam mindenekelőtt a kábítószer-fogyasztók szlengszótárának megjelenésére számítok a közeljövőben, de mivel meglehetősen terjedelmes és alapos munkákat ismerünk például a repülősök (HÁY 2005), a siklóernyősök (KOLLMANN 2005), a barlangászok (ILLÉS 2002), a sziklamászók (TONDORA é. n.) vagy épp a hegyikerékpárosok (VERTSE 1999) szlengjéről, ezeknek vagy az ezekhez hasonló szlengeknek az önálló kötetekben való feltűnése sem lenne meglepetés számomra.

Vannak olyan szlengszótárak is, amelyeknek az elkészülése egyelőre nem remélhető. Sajátos típust képviselhetnének az írói fordítói szótárak, amelyek egy vagy több szépirodalmi alkotás vagy alkotó szlengjét tolmácsolnák egyik nyelvről a másikra. Egyelőre azonban ez a szlengszótártípus nem létezik a magyar szótárak között, annak ellenére, hogy MÉSZÖLY DEZSŐnek köszönhetően már megtalálhatjuk az irányába mutató nyomokat: MÉSZÖLY Villon argóban írott balladáinak (*Le Jargon et Jobelin*, MÉSZÖLYnél: *Hadova és hamuka*) magyarra

fordításához feltételezhetően összeállított egy kisebb francia–magyar argószótárt, ennek hozadéka lehet a *Hadova-szótár*, amelyben MÉSZÖLY a magyar fordításban alkalmazott magyar tolvajnyelvi szavak magyarázatát adta közre (1980). Ezt a szójegyzéket ismerve teljes joggal támad hiányérzetünk kétnyelvű megfelelője iránt.

Nincsenek, és nem is nagyon várható, hogy lesznek például valódi helyi szlengszótáraink. Magyarországon a szleng és a nyelvjárások kapcsolatát alig vizsgálták (vö. KIS 1997: 242–243), és jelenleg se a szlengkutatás, se a dialektológia nem mutat abba az irányba, hogy ez a helyzet megváltozna, még akkor sem, ha megítélésem szerint a legizgalmasabb újdonságok és szlengszervező sajátosságok éppen az ilyenfajta kisközösségi nyelvváltozatokban volnának megfigyelhetők.

Az újabb szlengeket feltáró vagy a nyelvtanulást is segítő két- vagy többnyelvű munkák mellett vitathatatlanul szükség lenne a már meglévő adatokat feldolgozó szlengszótárakra is. Egyrészt célszerű lenne egy szakmailag ellenőrzött, folyamatosan bővülő, nyilvános, elektronikus szlengadatbázis létrehozására, másrészt pedig immár itt lenne az ideje a magyar szleng múltját feltáró-bemutató történeti és etimológiai szótár(ak) megszerkesztésének is. Ezek elkészülése nem reménytelen, de hogy a kezdeti bizonytalan lépéseket fogja-e eredményes munka követni, ma még nem tudhatjuk.

Irodalom

(A művek részletesebb, annotált leírását

ld. Kis Tamás (2011): A magyar szlengkutatás bibliográfiája c. könyvében)

A budapesti volapük 1901 = [Név nélkül] (1901a): A budapesti volapük. *Esti Ujság* 6/133 (1901. június 13.): 3.

ADAMETZ GYULA (1947): *Angyalföld*. Budapest : Sylvester nyomda.

*ANDRÁS T. LÁSZLÓ–KÖVECSES ZOLTÁN (1989): *Magyar–angol szlengszótár. (Hungarian–English Thesaurus of Slang)*. Budapest : Maecenas.

*ANDRÁS T. LÁSZLÓ–KÖVECSES ZOLTÁN (1991): *Angol–magyar szlengszótár. (English–Hungarian Dictionary of Slang)*. Budapest : Maecenas.

*ANDRÁS T. LÁSZLÓ–KÖVECSES ZOLTÁN (1994): *Magyar–angol szlengszótár. (Hungarian–English Thesaurus of Slang)*. Második kiadás. Budapest : Eötvös Kiadó.

*ANDRÁS T. LÁSZLÓ–KÖVECSES ZOLTÁN (1995): *Angol–magyar szlengszótár. (English–Hungarian Dictionary of Slang)*. Második kiadás. Budapest : Eötvös Kiadó.

* Az irodalomjegyzékben a * az önálló műként, nyomtatásban megjelent szótárakat jelöli.

- *A pesti tájszólás 1904 = [Név nélkül] (1904): *A pesti tájszólás kis szótára*. A helyszinén eszközölt gyűjtés alapján összeállította: egy pesti benszülött. Budapest. A „Pesti Napló” 1904. évi karácsonyi számának (55/356 [1904. december 25.]) melléklete.
- A tolvajnyelv 1929 = [Név nélkül] (1929): *A tolvajnyelv*. In: TURCSÁNYI GYULA szerk.: *A modern bűnözés. I–II*. Budapest : Rozsnyai Károly kiadása. II, 406–411.
- *A tolvajnyelv szótára 1911 = [Név nélkül] (1911): *A tolvajnyelv szótára*. (Melléklet az „Államrendőrség” 44-ik rendkívüli számához). Budapest : A Budapesti Államrendőrség Főkapitányának Bűnügyi Osztálya.
- BALASSA JÓZSEF (1924): *A magyar tolvajnyelvről*. In: SZIRMAY ISTVÁN: *A magyar tolvajnyelv szótára*. Budapest. 3–14.
- *BALOGH ISTVÁN (1997): *Orosz bűnözői zsargon szótár*. Nyíregyháza : Studium Kiadó.
- BÁRCZI GÉZA–BENKŐ LORÁND–BERRÁR JOLÁN (1967): *A magyar nyelv története*. Budapest : Tankönyvkiadó.
- BAUDOUIN DE COURTENAY 1963 = БОДУЭН ДЕ КУРТЕНЭ: *Избранные труды*. В 2-х томах. Москва. Т. 1.
- BERKES KÁLMÁN (1888): *A tolvaj élet ismertetése*. Budapest : Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomda.
- [BERKES KÁLMÁN] (1889): *Das Leben und Treiben der Gauner* [A tolvajok élete és ténykedése]. Nach dem Ungarischen („A tolvajélet ismertetése”) des kön. ung. Polizei-Inspectors, KOLOMAN BERKES, deutsch bearbeitet von VICTOR ERDÉLYI kön. ung. Polizeibeamte. Budapest : Sam. Markus.
- *[BOROSS JÓZSEF–SZÜTS LÁSZLÓ] (1987): *A mai magyar argó kisszótára*. Összeállította BOROSS JÓZSEF, SZÜTS [= SZÜTS] LÁSZLÓ. Budapest : Idegenforgalmi, Propaganda- és Kiadóvállalat, é. n.
- *BOROSS JÓZSEF–SZÜTS LÁSZLÓ (1990): *Megszólal az alvilág... (A mai magyar argó kisszótára)*. Budapest : Idegenforgalmi, Propaganda- és Kiadóvállalat.
- C. FEHÉR FERENC (1991): *Szabaddábon*. [Cegléd (?)] : Dominó Kiadó.
- *CSÁNYINÉ WITTLINGER MÁRIA (1987): *Egy miskolci szakközépiskola diákszavai*. (Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 32. sz.) Budapest : ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszéke–MTA Nyelvtudományi Intézete.
- *DAHNS, THOMAS C. (1999): *Wörterbuch der ungarischen Umgangssprache. (Ungarisch–Deutsch)* [A magyar bizalmas társalgási nyelv szótára. (Magyar–német)]. Hamburg : Helmut Buske Verlag.
- DOBOS KÁROLY (1898a): *A magyar diáknyelv. Tanulók Lapja 5*: 314, 316–317; 327–328, 330; 340–341; 357–358; 376–377; 397–398; 404–405; 422–423; 435–436; 454–455, 458; 474, 476–477.
- *DOBOS KÁROLY (1898b): *A magyar diáknyelv és szótára*. Budapest : Franklin-Társulat.
- DUMAS, BETHANY K.–LIGHTER, JONATHAN (2002): *Nyelvészeknek való-e a szleng szó?*. In: VÁRNAI JUDIT SZILVIA–KIS TAMÁS szerk.: *A szlengkutatás 111 éve*. (Szlengkutatás 4. sz.) Debrecen. 277–291.
- Egri szójegyzék é. n. = *Dictionarium Novum in Sede Dominali Episcopali Agriae Die 29 Novemb[ris] conscriptū[m] a latronib[us] interceptis, adhuc in latrocinio suo exis-*

- tentib[us] excogitatū[m]* [Új szótár, amelyet az egri érseki székhelyen november 29-én írtak össze, [és] amelyet elfogott rablók eszeltek ki, akik eddig rablóbandájukban éltek]. *Megtalálható*: MTA kéziratára: M. Nyelvt. 4-r. 33. sz. (A könyv végére betett lap 310. levélként van beszámozva.) *Közzéteszi*: HEINLEIN ISTVÁN (1908): Egri tolvajnyelv a XIX-dik század elejéről. *Magyar Nyelv* 4: 268–269.
- ÉKsz.² = PUSZTAI FERENC főszerk. (2003): *Magyar értelmező kéziszótár*. Második, átdolgozott kiadás. Budapest : Akadémiai Kiadó.
- [ENDRŐDY GÉZA] (1897): *A bűnügyi nyomozás kézikönyve (a m. kir. csendőrség, városi-és járási rendőrhatalóságok, valamint a vizsgálóbírák, királyi ügyészségek s általában a bűnügyekkel foglalkozó egyének részére)*. DR. GROSZ JÁNOS grázi cs. kir. államügyész munkája és egyéb források nyomán írta: ENDRŐDY GÉZA. Losonc : Kármán-féle Könyvnyomda.
- [ENDRŐDY GÉZA] (1898): *A bűnügyi nyomozás kézikönyve (a m. kir. csendőrség, az összes rendőrhatalóságok és rendőrök, valamint a vizsgálóbírák, királyi ügyészségek s általában a bűnügyekkel foglalkozó egyének részére)*. DR. GROSZ JÁNOS grázi cs. kir. államügyész munkája, saját tapasztalatai és egyéb források nyomán írta: ENDRŐDY GÉZA. Második kiadás. Budapest : Singer és Wolfner Kiadása.
- ERDEY SÁNDOR (1984): *A recski tábor rabjai*. München : Erdey Sándor kiadásában.
- EWUng. = BENKŐ, LORÁND szerk. (1993–1995): *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen. I–II*. Budapest : Akadémiai Kiadó.
- *FARKAS ISTVÁN (2004): *Börtön argó szótár*. [Budapest : Váltó-sáv Alapítvány, é. n.].
- *[FAZAKAS ISTVÁN] (1991): *Jasszok, zsarók, cafkavágók. (Életképek a vagányvilágból, ó- és új argószótár)*. Összeállította: FAZAKAS ISTVÁN. Budapest : Fekete Sas Kiadó.
- FAZEKAS ERZSÉBET (1993): A kábítószeresek nyelvhasználatáról. In: *Egyetemi szociolingvisztikai dolgozatgyűjtemény*. (Egyetemi Szociolingvisztikai Dolgozatok 1. sz.) Budapest : ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárástani Tanszéke. 42–59.
- FENYVESI ISTVÁN (1997): Az orosz szleng és kutatása. In: KIS TAMÁS szerk.: *A szlengkutatás útjai és lehetőségei*. (Szlengkutatás 1. sz.) Debrecen. 185–236.
- *FENYVESI ISTVÁN (2001): *Orosz–magyar és magyar–oroszlengszótár. (Русско–венгерский и венгерско–русский словарь сленга)*. Budapest : Syca Kiadó.
- FODOR ISTVÁN (2000): Szleng — bizalmas köznyelv. (Gondolatok két új szótár kapcsán). *Magyar Nyelvőr* 124: 248–253.
- FORSSKÄHL, MONA (1999): A szleng meghatározásáról. In: FENYVESI ANNA–KIS TAMÁS–VÁRNAI JUDIT SZILVIA szerk.: *Mi a szleng? (Tanulmányok a szleng fogalmáról)*. (Szlengkutatás 3. sz.) Debrecen : Kossuth Egyetemi Kiadó. 77–88.
- *FÜLÖP TAMÁS (1991): *A lenti laktanya katonáinak nyelvhasználata 1985/86*. (Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 48. sz.) Budapest : ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszéke–MTA Nyelvtudományi Intézete.
- GALAMB SÁNDOR (1927): A magyar Thália nyelve. *Magyar Nyelv* 23: 24–27.
- *GÉMES BALÁZS (1982): *A kecskeméti diáknyelv szótára (1967)*. (Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 10. sz.) Budapest : ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszéke–MTA Nyelvtudományi Intézete.

- *GERENCSÉN FERENC szerk. (2004): *Angol szleng szótár*. Budapest : Tárogató könyvek, é. n.
- Hajdúsági szójegyzék 1782 = *Annô 1782. Die 17ma Aprilis, sub Sedria Districtûs Privilegiatorum Oppidorum Hajdonicalium Causarum Criminalium Revisoria in Oppido Bôszörmény celebrata, Consignatio Terminorum, & Vocum, quibus Fures Nundinales, vulgò 'Sivány, seu Vásári Tolvaj, in mutuo colloquio, occasione patratorum furtorum uti consueverunt* [Az 1782. év április 17-én a kivételezett hajdú városok kerületi törvényszéke bűnügyi vizsgálóbizottságának ülése, melyet Bôszörmény városában tartottak; azon szavak és kifejezések jegyzéke, melyet a vásári tolvajok (közönségesen 'Sivány, vagy Vásári Tolvaj) egymás közt folytatott beszélgetésein a tolvajlás végrehajtása alkalmával szoktak használni]. *Megtalálható*: Magyar Országos Levéltár; jelzete: C 43 – Helytartótanácsi Levéltár – Acta secundum referentes – Sauska – 1782 – Fasc. 62.
- HARAGOS SÁNDOR (1942): A munkások és a magyar nyelv. *Népszava* 70/213 (1942. szeptember 20.): 9.
- HARMAT GÉZA (1911): Hogyan beszél a magyar színész? *Magyar Nyelv* 7: 225–227.
- HÁY GYÖRGY (2005): Repülôszlengszótár. In: HÁY GYÖRGY: *Amit a repülésrôl tudni kell*. Budapest : Typotex. 217–256.
- H. BOTTYÁNFY ÉVA–HORVÁTH MÁRIA–KOROMPAY KLÁRA–D. MÁTAI MÁRIA (1987): *Bevezetés az egyetemi magyar nyelvészeti tanulmányokba*. 7. változatlan kiadás. Budapest : Tankönyvkiadó.
- HEITER SÁNDOR (2001): Drog szlengszótár A-tól Z-ig. In: JÁVOR ÉVA szerk.: *Drogcsapda*. Budapest : Paginarum. 327–345.
- *HOFFMANN OTTÓ (1996): *Mini-tini-szótár*. (A mai magyar diáknyelv szinonimaszótára). Pécs : Janus Pannonius Tudományegyetem Továbbképzô Központ University Press.
- ILLÉS ÉVA (2002): *A debreceni barlangászok szlengje*. Szakdolgozat. Debrecen. URL: http://mnytud.arts.unideb.hu/szleng/szakdolg/illes_e.doc.
- *JENÔ SÁNDOR–VETÔ IMRE (1900): *A magyar tolvajnyelv és szótára*. Irta és gyûjtötte: JENÔ SÁNDOR és VETÔ IMRE. Budapest : A szerzôk sajátja.
- *KABDEBÔ OSZKÁR (1917): *Pesti jassz-szótár*. Összeállította és bevezetéssel ellátta DR. KABDEBÔ OSZKÁR. Mezőtur : Török Ignác könyvkiadóvállalata, é. n.
- *KÁLNAY GYULA–BENKES JÁNOS (1926): *A tolvajnyelv szótára*. Összeállították: DR. KÁLNAY GYULA m. kir. államrendôrségi fôtanácsos, BENKES JÁNOS m. kir. államrendôrségi detektív. Nagykanizsa.
- *KARDOS TAMÁS–SZÛTS LÁSZLÔ (1995): *Diáksóder*. (Hogyan beszél a mai ifjúság?) Budapest : Ciceró, é. n.
- [KÁZMÉRI KÁZMÉR] (1921): *Kész vagyok*. (Kázméri Kázmér könyve a baccaratról és legendakörérôl, chemin de ferrôl, az alsósról, tarokkról, pikérôl, kaszinóról, ferblirôl, tartliról és mindarról, amit a kártya, mint szerencsejáték felôlel). Budapest : Magán kiadás.
- KEMÉNY GÁBOR (1937): A tolvajnyelv. *Magyar Rendôr* 4: 5–7.
- KEPES FERENC (1945): A tolvajnyelv. In: KEPES FERENC szerk.: *Amit a detektívnek tudnia kell*. Budapest : Hungária Nyomda. 192–195.

- KISS ESZTER (1999): Szlengszótár. *Élet és Tudomány* 54/41 (1999. október 8.): 1303.
- *KISS KÁROLY (1963): *A mai magyar tolvajnyelv*. Budapest : BM Tanulmányi és Módszertani Osztály.
- *KIS TAMÁS (1991): *A magyar katonai szleng szótára (1980–1990)*. (A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai 60. sz.) Debrecen.
- *KIS TAMÁS (1992): *Bakaduma. (A mai magyar katonai szleng szótára)*. Budapest.
- KIS TAMÁS (1995): A magyar szlengszótárak. *Magyar Nyelvjárások* 32: 79–94.
- KIS TAMÁS (1997): Szempontok és adalékok a magyar szleng kutatásához. In: KIS TAMÁS szerk.: *A szlengkutatás útjai és lehetőségei*. (Szlengkutatás 1. sz.) Debrecen. 237–296.
- KIS TAMÁS (2000): A magyar fattyúnyelv kutatói. *Magyar Nyelvjárások* 38: 251–262.
- *KIS TAMÁS (2008a): *A magyar katonai szleng szótára*. Második, javított, bővített kiadás. (Szlengkutatás 6. sz.) Debrecen : Kossuth Egyetemi Kiadó.
- KIS TAMÁS (2008b): A szlengszótárkészítés műhelytitkaiból. (Megjegyzések legújabb szlengszótárunk margójára). *Magyar Nyelvjárások* 46: 71–102.
- KIS TAMÁS (2011): *A magyar szlengkutatás bibliográfiája*. 2. javított, bővített kiadás. (Szlengkutatás 7. sz.) Debrecen : Debreceni Egyetemi Kiadó.
- KLUGE, FRIEDRICH (1895): *Deutsche Studentensprache* [Német diáknyelv]. Straßburg : Verlag von Karl J. Trübner.
- KOLLMANN ANDRÁS (2005): „Beadja, viszonylag”. (*A siklóernyős sport antropológiai megközelítése*). Budapest. URL: <http://mnytud.arts.unideb.hu/szleng/szakdolg/kollmann.htm>.
- KONTRA MIKLÓS szerk. (2003): *Nyelv és társadalom a rendszerváltás kori Magyarországon*. Budapest.
- KOVÁCS ÁKOS–SZTRÉS ERZSÉBET (1989): *Tetovált Sztálin. (Szovjet elitéltek tetoválásai és karikatúrái)*. Szeged : Népszava Kiadó.
- *KÖVECSE ZOLTÁN (1998): *Magyar szlengszótár*. Budapest : Akadémiai Kiadó.
- *KÖVECSE ZOLTÁN (2006a): *Angol–magyar szlengszótár*. Debrecen : Aquila Könyvkiadó.
- *KÖVECSE ZOLTÁN (2006b): *Magyar–angol szlengszótár*. Debrecen : Aquila Könyvkiadó.
- *KÖVECSE ZOLTÁN (2009): *Magyar szlengszótár*. Második, bővített és átdolgozott kiadás. Budapest : Akadémiai Kiadó.
- *KÖVESDI PÉTER–SZILÁGYI MÁRTON (1988): *Egy nagykanizsai laktanya nyelve és folklórja*. (Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 38. sz.) Budapest : ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszéke–MTA Nyelvtudományi Intézete.
- KURDICS MIHÁLY (1996): *A kábítószert itt van testközelben. (Ahogyan egy rendőrtiszt látja. Kézikönyv felnőtteknek és fiataloknak)*. [Budapest] : Zsiráf Kft.
- LÉNÁRT JÓZSEF (1914): *Emlékek a régi kollégiumi életből*. (Külön lenyomat a Marosvásárhelyi Református Kollégium 1913–14. tanévi értesítőjéből). Marosvásárhely : Benkő László Kollégiumi Könyvnyomdája.

- MAGAY TAMÁS (1966): A magyar szótártani irodalom könyvészete 1945-től 1964-ig. In: ORSZÁGH LÁSZLÓ szerk.: *Szótártani tanulmányok*. Budapest : Tankönyvkiadó. 369–396.
- MAGAY TAMÁS szerk. (2004): *A magyar szótáriróadalom bibliográfiája*. (Lexikográfiai Füzetek 1). Budapest : Akadémiai Kiadó.
- MAGAY TAMÁS szerk. (2006): *Szótárak és használóik*. (Lexikográfiai Füzetek 2). Budapest : Akadémiai Kiadó.
- *MAGYAR CSILLA szerk. (2003): *PONS európai diákszótár. (Magyar–angol és magyar–német)*. Diákok munkáiból összeállítva. Barcelona–Budapest–London–Posen–Sofia–Stuttgart : Ernst Klett Sprachen.
- *MATIJEVICS LAJOS (1972a): *A vajdasági magyar diáknyelv*. (A Magyar Tanszék Kiadványai. Értekezések 1.) Újvidék : Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelvi és Irodalmi Tanszéke.
- MATIJEVICS LAJOS (1972b): Vajdasági magyar argószótár. *Tanulmányok 5*: 71–103.
- *MATIJEVICS LAJOS (1979): *Az utca nyelve*. Újvidék : Forum Könyvkiadó.
- MÉSZÖLY DEZSŐ (1980): Hadova-szótár. In: [MÉSZÖLY DEZSŐ]: *A teljes Villon*. (MÉSZÖLY DEZSŐ fordításában, kísérő tanulmányokkal és függelékekkel). Budapest : Magvető Kiadó. 176–178. *Újra-kiadása*: MÉSZÖLY DEZSŐ (1993): Hadova-szótár. In: [MÉSZÖLY DEZSŐ]: *Az igazi Villon. (Mészöly Dezső fordításai és tanulmányai)*. Budapest : Gondolat Könyvkiadó–Magyar Művészeti Akadémia. 143–145.
- Miskolci szójegyzék 1775 = *Vocabula verō, quibus iudem uti Solebant, ūti Nobis revelatum extitit, Seqvuntur hoc Ordine* [Most pedig e (sor)rendben következnek a szavak, amelyeket ugyanők szoktak használni, ahogy nekünk elárulták]. *Megtalálható*: Nógrád Megyei Levéltár, jelzete: Nógrádm. Lt. Fiscalia fasc. XLV/36. *Közvetteszi*: TÖRÖK GÁBOR (1957): Legrégibb tolvajnyelvi szójegyzékünk. *Magyar Nyelv 53*: 273–274.
- MOLNÁR CSIKÓS LÁSZLÓ (2006): A szleng és a köznyelv. *Hungarológiai Közlemények 37/2*: 20–35.
- *[NAGY F.] (1980): *Magyar zsargon (tolvajnyelv) szótár*. H. n.
- NEMES LIPÓT (1935): *A bűnöző társadalom kialakulása*. Angyalföldi adatgyűjtések, megfigyelések és tanulmányok alapján írta: NEMES LIPÓT. Budapest : Merkantil Nyomda.
- *NYELVÉSZ JÓZSI (2009): *Szlengblog. (Ha érted, hogy mondom)*. Budapest : Silenos.
- O. NAGY GÁBOR (1970): Szótártípusok. *Magyar Nyelv 66*: 135–146.
- O. NAGY GÁBOR (1982): *Magyar szólások és közmondások*. 3. kiadás. Budapest : Gondolat.
- ORSZÁGH LÁSZLÓ szerk. (1962): *A szótárirás elmélete és gyakorlata A Magyar Nyelv Értelmező Szótárában*. (Nyelvtudományi Értekezések 36. sz.) Budapest : Akadémiai Kiadó.
- ORSZÁGH LÁSZLÓ (1966a): A mai angol szótáriróadalom. In: ORSZÁGH LÁSZLÓ szerk.: *Szótártani tanulmányok*. Budapest : Tankönyvkiadó. 341–367.
- ORSZÁGH LÁSZLÓ szerk. (1966b): *Szótártani tanulmányok*. Budapest : Tankönyvkiadó.

- OSZLÁNSZKI ÉVA (2010): Érted, hogy mondod? (Nyelvész Józsi: Szlengblog. Ha érted, hogy mondom.) *A Vörös Postakocsi* 4/2 (2010 Nyár): 121–124.
- PAPP LÁSZLÓ (1944a): Technikus argot. *Vicinális Dugóhúzó 1944*: 151–160.
- *PAPP LÁSZLÓ (1944b): *Technikus argot. (A műegyetemi diáknyelv szó- és szólásgyűjteménye)*. A Vicinális Dugóhúzó 1944. évfolyamában megjelent tanulmány kissebbített (!) hasonmás kiadása. Budapest : A szerző kiadása.
- *PARAPATICS ANDREA (2008): *Szlengszótár. (A mai magyar szleng 2000 szava és kifejezése fogalomköri szinonimamutatóval)*. (Az Ékesszólás Kiskönyvtára 6.) Budapest : Tinta Könyvkiadó.
- PARLAGHY KÁLMÁN szerk. (1898): *Kártyajátékok könyve. (A legelterjedtebb hazai és külföldi kártyajátékok leírása, a hamis játék, a roulette, hazardjátékok s játékbarlangok leírásával, a kártyabűvészkedéssel, a kártyajátékok történetével és a kártyaműszavak szótárával bővitve)*. Budapest : Lampel Robert (Wodianer F. és fiai) könyvkiadása, é. n.
- *PÁTROVICS PÉTER (2004): *Német szlengszótár (avagy Die Leiden der jungen Wörter)*. [Budapest] : Anno Kiadó.
- Piarista szójegyzék 1775 = *Lingva idiotica furum Complurium in una Societate et ingenti Banda Constitutorum per Captivum Eppālem [= Episcopalem] Joannem Kovács asylantem elicita. 28° 9bris 1775* [Egy társaságba és hatalmas bandába szerveződött jó néhány tolvaj sajátos nyelve, ahogy azt a püspöki oltalmat kérő fogoly, Kovács János révén megismertük 1775. szeptember 28-án]. *Megtalálható*: Budapesti Piarista Levéltár, jelzete: Varia For. 20. Fasc. 1/16 (V407). *Közzéteszi*: SCHRAMM FERENC (1962): Egy 1775-i tolvajnyelvi szójegyzék. *Magyar Nyelv* 58: 107–109.
- PICK IMRE (1977): A kábítószer-élvezők zsargonja. *Alkohológia* 8: 14–16.
- PICK IMRE (1978): Hazai tapasztalatok egyes pszichoaktív szerekekkel visszaélő fiatalok zargon ismeretéről. *Alkohológia* 9: 212–215.
- PONGRÁCZ ZOLTÁN (1980): *Az elektronikus zene*. Budapest : Zeneműkiadó.
- PÓRA FERENC (1907): *A magyar rokonértelmű szók és szólások kézikönyve*. Budapest.
- PUSZTAI FERENC (1994): Leíró lexikográfiánk változó és változatlan feladatai. *Magyar Nyelv* 90: 413–421.
- *RÓNAKY EDIT (1995): *Hogyan beszél ma az ifjúság? (Avagy: Hogy hadováznak a skacok?)* (Az Embernevelés Kiskönyvtára 2.) Szentlőrinc.
- *RÓNAKY EDIT (1997): *Hogyan beszél ma az ifjúság? (Avagy: Hogy hadováznak a skacok?)* Második, javított kiadás. (Az Embernevelés Kiskönyvtára 2.) Szentlőrinc.
- *RÓNAKY EDIT (1999): *Kész röhej! (A diáknyelv humora)*. Harmadik — bővített — kiadás. Kolozsvár : Tinivár Kiadó.
- SÁGI ISTVÁN (1922): *A magyar szótárak és nyelvtanok könyvészete*. (A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 18. sz.) Budapest : Magyar Nyelvtudományi Társaság.
- SÁNDOR KLÁRA (2001): „A nyílt társadalmi diszkrimináció utolsó bástyája”: az emberek nyelvhasználata. *Replika* 45–46: 241–259.

- S. SZABÓ JÓZSEF (1940): A debreceni Kollégium nyelv- és diákszótára. In: *Debreceni Képes Kalendárium az 1941-ik esztendőre*. Negyvenegyedik évfolyam. Debrecen : Méliusz. 45–52.
- *SZABÓ, DÁVID (2004): *L'argot des étudiants budapestois. (Analyse contrastive d'un corpus d'argot commun hongrois)* [Budapesti diákszleng. (Egy magyar közszleng-korpusz összehasonlító elemzése)]. (Bibliothèque finno-ougrienne 13). Paris : L'Harmattan/ADÉFO.
- SZABÓ, DÁVID szerk. (2006): *L'argot: un universel du langage? Actes du colloque «L'argot : un universel du langage?» organisé au Centre Interuniversitaire d'Études Françaises les 14, 15 et 16 novembre 2005 à Budapest*. Revue d'Études Françaises 11. Budapest.
- SZABÓ EDINA (1998): Belső szókincs. (A mai magyar börtönszleng). *Börtönügyi Szemle* 17/2 (1998. június): 32–45.
- *SZABÓ EDINA (2008): *A magyar börtönszleng szótára*. (Szlengkutató 5. sz.) Debrecen : Kossuth Egyetemi Kiadó.
- SZABÓ KRISZTINA (1994): A börtönnyelv jellegzetességei szociolingvisztikai szempontból. *Szociális Munka* 6/2 (1994. április–június): 111–121.
- SZÁVA ISTVÁN (1942): Ki tévedett? *Népszava* 70/225 (1942. október 4.): 15–16.
- SZILÁGYI MÁRTON (1992): Bakaduma. *BUKSZ* 4: 428–431.
- SZILÁGYI MÁRTON (1999): A szleng és határai. (Kövecses Zoltán, Magyar szlengszótár). *Élet és Irodalom* 43/12 (1999. március 26.): 12.
- *SZIRMAY ISTVÁN (1924): *A magyar tolvajnyelv szótára*. Összeállította SZIRMAY ISTVÁN „A Rend” munkatársa. Bevezető tanulmánnyal ellátta DR. BALASSA JÓZSEF a „Magyar Nyelvőr” szerkesztője. (Mindent Tudok Könyvtár 16. sz.) Budapest : Béta Irodalmi Részevnytársaság, é. n.
- *Szleng szótár 1998 = [Név nélkül] (1998): *Szleng szótár. (Magyar. Angol–magyar)*. [A külső borítón: *Szlengszótár diákoknak*]. (Puska-sorozat diákoknak). [Budapest] : Laude Kiadó.
- *SZÜTS LÁSZLÓ (2008): *Diáksóder 2*. Budapest : Cédrus Művészeti Alapítvány–Napkút Kiadó.
- TÁBORI KORNÉL–SZÉKELY VLADIMIR (1908): *A tolvajnép titkai. (A Bűnös Budapest ciklus folytatása)*. Budapest : A Nap Ujságvállalat Nyomdája.
- *TAKÁCS ERIKA (2002): *Angol–amerikai szlengszótár*. Budapest : Könyvmíves Könyvkiadó.
- TESZ. = BENKŐ LORÁND főszerk. (1967–1984): *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. I–IV*. Budapest : Akadémiai Kiadó.
- *[THIELE, A. F.] (1882): *Tolvaj-nyelv (mely Európa legnagyobb részében nem csak a tolvajok, hanem az orgazdák és hozzátartozóik által is használtatik)*. A. F. THIELE és mások után németből magyarra fordította NAGY PÁL. f. öv. állam-rendőrségi polgári biztos. Győr, nyomtatott Czéh Sándor özvegyénél.

- *THOMANN MÓNIKA–TÓTH KORNÉLIA (1994): *Magyar diákszótár (1965–1980)*. (Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 62. sz.) Budapest : ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszéke–MTA Nyelvtudományi Intézete.
- *TIMÁR GYÖRGY–FAZAKAS ISTVÁN (2003): *Szleng-szó-szedet*. Budapest : Fekete Sas Kiadó.
- TONDORA EDINA (é. n.): *A debreceni sziklamászók nyelvhasználata*. Debrecen. URL: <http://mnytud.arts.unideb.hu/szleng/hallgato/tondora.zip>.
- TORONYAI KÁROLY (1862): *A rablóknak, tolvajoknak és kozákoknak együttvaló hamis és zavaros beszédek, hasonlóan hamis és titkos cselekedeteik felfedezéseül összeiratott és kiadattatott a köznépnek ovakodási hasznára, és a rossz emberektől való őrizkedéseikre Toronyai Károly által Békés Csabán*. Pest.
- *TÓTH KORNÉLIA (1990): *A sárbogárdi diáknyelv szótára*. (Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 46. sz.) Budapest : ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszéke–MTA Nyelvtudományi Intézete.
- TURCSÁNYI GYULA szerk. (1929): *A modern bűnözés. I–II*. Budapest : Rozsnyai Károly kiadása.
- *ÚJ PÉTER szerk. (1997): *Internetto zsargon*. Gyűjtötte NYÍRŐ ANDRÁS. Előszó: PARTI NAGY LAJOS. Budapest : IDG Lapkiadó.
- VÁRHELYI ANDRÁS (1992): *Fegyház*. [Budapest] : ISTAR Kiadó Kft., é. n.
- VASKÓ PÉTER (1999): A ferihegyi határőrök nyelve és folklórja. In: BALÁZS GÉZA szerk.: *Felfedezőúton a jelek világában. (Az ELTE Bölcsészettudományi Kar hallgatóinak szemiotikai tanulmányai)*. (Magyar Szemiotikai Tanulmányok 2. sz.) Budapest. 171–216.
- *VASNÉ TÓTH KORNÉLIA (2010): *Élő diáknyelv. (Két város, húsz év tükrében)*. Sopron, Novum Pocket.
- VERTSE TAMÁS (1999): *A hegyikerékpárosok nyelvhasználata*. Debrecen. URL: <http://mnytud.arts.unideb.hu/szleng/hallgato/mtb/mtbindex.htm>.
- *WHITE, A.[LEX] SANDRI (1960): *Dictionary of Hungarian Slang* [A magyar szleng szótára]. Central Valley–New York : Aurea Publications.
- ZAIČ GÁBOR (1991): Megjelenés előtt első idegen nyelvű etimológiai szótárunk. In: HAJDÚ MIHÁLY–KISS JENŐ szerk.: *Emlékkönyv Benkő Loránd hetvenedik születésnapjára*. Budapest : ELTE. 655–659.
- ZOLNAI BÉLA (1943): Képtelen szóképek a képes beszédben. *Magyar Nemzet* 6/40 (1943. február 19.): 4.
- ZOLNAY VILMOS (1928): *A kártya története és a kártyajátékok*. Budapest : Pfeiffer Ferdinánd (Zeidler Testvérek) Nemzeti Könyvkereskedésének kiadása.
- ZOLNAY VILMOS (1933): A hamiskártyások nyelve. *Magyar Nyelvőr* 62: 17–22, 50–53, 82–85.

- ‡ZOLNAY VILMOS–GEDÉNYI MIHÁLY (1960): *Budapesti fattyúnyelvi szójegyzék. I–III.* Összegyűjtötte és magyarázta ZOLNAY VILMOS és GEDÉNYI MIHÁLY. (Kézirat.) Budapest.
- ‡ZOLNAY VILMOS–GEDÉNYI MIHÁLY (1961): *Szólásmondások a budapesti fattyúnyelven. I–II.* Gyűjtötte és magyarázta ZOLNAY VILMOS és GEDÉNYI MIHÁLY. (Kézirat.) Budapest.
- ‡ZOLNAY VILMOS–GEDÉNYI MIHÁLY (1967): *A magyar fattyúnyelv szótára. I–XXIV. füzet.* (Kézirat). Budapest, 1945–1962, 1967.
- ‡ZOLNAY VILMOS–GEDÉNYI MIHÁLY (1970): *A magyar fattyúnyelv szinonimái. I–IV.* (Kézirat). Budapest.
- *ZOLNAY VILMOS–GEDÉNYI MIHÁLY (1996): *A régi Budapest a fattyúnyelven.* Budapest : Fekete Sas Kiadó. (Utánnomás: Budapest : Fekete Sas Kiadó, 2008.)
- ZOMBORI ATTILA (1986): *Szexpiaci körséta.* Budapest : Idegenforgalmi Propaganda és Kiadó Vállalat.
- ZOMBORI ATTILA (1988): *Mesél az alvilág. Betörők.* Budapest : Colorplast Kiadó.
- Zsivány Szók 1776. *Megtalálható:* Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Hajdúböszörményi Fióklevéltára, jelzete: IV. A. 505/e 16. doboz. 1776. Fasc. J. № 14/17. *Közzéteszi:* NAGY SÁNDOR (1970): Zsivány nyelv a XVIII. században. *Múzeumi Kurír* 2. sz. (1970. február): 34–36.
- ZSUPOS GABRIELLA (2000): A debreceni rockzenészek szlengje. In: BALÁZS GÉZA–GRÉTSY LÁSZLÓ szerk.: *Anyanyelvünkről anyanyelvünkért. (Válogatás a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma anyanyelvi pályázataiból).* Budapest : Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma. 201–226.

‡ Az irodalomjegyzékben a ‡ az önálló műként elkészült, de nyomtatásban nem megjelent szótárakat jelöli. Részletesebb leírásuk *A magyar szlengkutatás bibliográfiájá*-ban olvasható (Kis 2011: 232–233).

About Hungarian Dictionaries of Slang

The easiest (and most frequent) way of evaluating the present state of slang studies related to a language is checking the number of its slang dictionaries: a higher number of dictionaries seems to indicate a higher level achieved in slang research. Even though such a view of slang lexicography may simplify considerably the complexity of the overall picture, it has the advantage of focusing on some of the most important aspects of slang research. The number and the theoretical background to slang dictionaries, as well as the quantity of the linguistic corpora and slang varieties included in them raise questions that are closely related to slang theory and belong as such to the very essence of slang studies.

In Hungary, too, the growing number of slang dictionaries shows clearly the progress of slang studies as a branch of Hungarian linguistics. Modern slang studies started in Hungary around 1980 but a real breakthrough took place only in the 1990s. This can be illustrated by the fact that between 1989 and 1999 more dictionaries of Hungarian slang were published than during the preceding centuries.

The growing number of dictionaries seems to show a positive change in the attitude of Hungarian linguistics to slang. Yet, Hungarian linguistics has not completely got rid of the negative stereotype according to which “slang is a deviation from language, slang studies are a deviation from linguistics”. This does not stop Hungarian slang studies from developing, which makes it important to evaluate the present state of Hungarian slang lexicography.

This presentation of the 57 Hungarian slang dictionaries ranging from the first dictionary of Hungarian argot published in 1882 to current editions can be divided into two parts: an overview of major theoretical and practical issues related to slang lexicography and the evaluation of slang dictionaries according to their main types and characteristics.